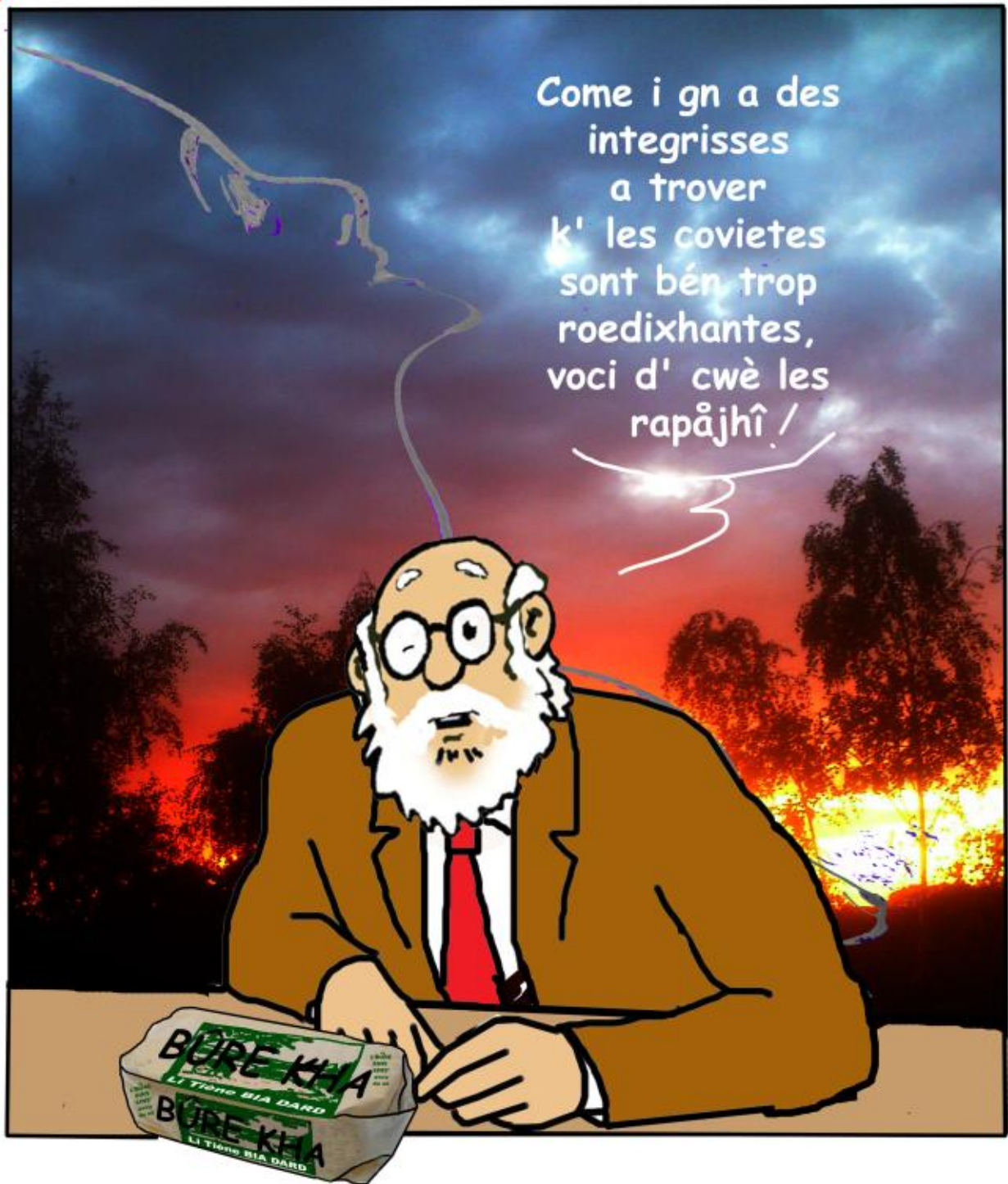

Esté 2015 * L° 74

Li Rantoele

Gazete di prôze nén racontece ki rexhe tos les troes moes eplaideye pal "RANTOELE", soce nén recwârlante (a.s.b.l.) avou l' aspalaedje del Kiminâlté Walonreye-Brussele

Mwaise sicrijheu : Lucyin Mahin - Dessins : Djozé

Eplaideu responsåve : Pire Otjacques

19, rûe d' la Hète, 6840 Li Tchesteu - Bureau de dépôt : 6840-Neufchâteau

Pris : 3 uros å limero ; aboumint po èn an : 12 uros (20 po l' etrindjir)

å conte IBAN : BE74 0682 2043 0507 BIC : GKCCBEBB

Li mot « rantoële »

Li mot « **rantoële** », c' est dandjreus on riscôpaedje [*mécoupure*] do shuvion [*suite de mots*] « l' arantoële » (l' araegnreye, l' arincrin). On l' dijheut purade e l' Basse Årdene, la k' i s' prononçive *ranteûle, ranteûye, rantûye, rantûle, rantôye, rantoûye, rantoûle, rantwèle, rantwâye, rantwaye, rantwale*, evnd. (ALW 8).

Li Rantoële-soce

Li Rantoële-soce, c' est ene Soce Nén Recwârlante (S.N.R., a.s.b.l.) k' a stî ahivêye e 1996 pa Tiri Dumont, Lorint Hendschel, Lucyin Mahin, Pire Otjacques & Stefane Quertinmont. Po pus di racsegnes, alez sol Wikipedia walon, et potchî a « *Li_Rantoële_(soce)* ».

Li Rantoële-gazete

Li Rantoële-gazete eplaidê a pus sovint des ârtikes e **rfondou walon** (*orthographe wallonne unifiée*).

Sacwants tecses sicrîts e-n on walon coinrece [*régiolecte*] et riscrîts e rfondou cial ont stou eplaidîs, come li scrijheu(se) les a-st ortografî, sol djâspinreye « *li walon d' emon nozôtes* » : <http://walon.cultureforum.net/>

Responsåvte

Les scrijheus sont responsåves di çou k' i scriynut.

Croejhete

Dins nosse gazete, dji shuvans les rîles classikes do walon po les tins compôzês des viebes å pronô.

En wallon, les verbes pronominaux se conjuguent aux temps composés avec l'auxiliaire « awè / aveur » et le participe passé NE s'accorde PAS avec le sujet.

Divant ki nosse boune veve Botin Ni **s' àye rimetou** di s' tchagrin... (NÉN : ... si *« **fouhe rimètowe** »).

Vos sârîz kî çk' a fwait cisse flotche la, vos toumrîz dins les cropecindes !

Abondroets

Les scrijhaedjes del Rantoële polèt esse riprins tot marcant bèn l' sourdant.

Les textes publiés dans « Li Rantoële » peuvent être repris en citant la source.

Et n' rovyîz nén ki :

xh se prononce généralement **ch** et **jh** se prononce **j** (les 2 se prononcent **h** a Liège); **ea** se prononce **ia** ou **ê** (fr. eau); **én** se prononce généralement **in** (**én** ou **é** a Charleroi); **ae** se prononce généralement **a** (**è** à Liège, **â** à Charleroi dans le suffixe -âdje), **oe** se prononce généralement **wè** (**eû** à Liège, mais aussi **è, û, ë, wa, oû, wé**, etc.), **sch** se prononce **sk** ou **ch** (mais **h** à Liège); **oi** se prononce **wa** à Namur, **wè** à Liège, **ôⁿ** à Charleroi et **oû** à Nivelles, **â** se prononce **au** à Namur, **â** en Haute-Ardenne, et variablement **au, â, ou a** à Charleroi; **ô** se prononce souvent **ôⁿ** (presque **on**) mais **oû** à Nivelles et à Fosse-la-Ville; **sh** se prononce **ss** à l'Est et **ch** à l'Ouest; **oen** se prononce souvent **on** à l'Est et **win** à l'Ouest.

*Les linguistes appellent ces lettres des **diasystèmes** ou **archigraphèmes**. E walon, on dit **betchfessîs scrijhas** (do viebe « *betchfessî* », *placer tête-bêche*).*

endè (**end, ndè, nd**) se prononce **ènnè** (**ènn', 'nnè, 'nn'**) sauf à l'Ouest où il se rend par **'dd'** (simplifié en **d'** ou **d-**)

*En wallon unifié, tous les E internes se prononcent **è**. remantchî = rêmantchî; retchessî = rêтчèssî. La lettre **é** ne s'écrit que si elle représente un phonème du wallon : ceréjhe, tuzé, singlé. Non si elle provient d'un calque du français : prezin-ter, republike (lire è).*

Di traze a catoize

Noveas lives e walon

« **Les Cayés d' guere** » (*lès Kriegscayès*) : on replaidaedje des cayés des prumîs Relîs Namurwès, cwand estént rechlôs dins les camps almands al guere di 14. Emilez : croledes-tris@skynet.be

« **Djoyes et rascråwes** » (*Djôyes èt Rascrauwes*) : c' est ene ramexhnêye di bokets di scrijhaedjes da Hinri Matterede, dedja eplaidîs dvant (apus k' onk). Li live a ddja vudî e 2012 divins l' pitite coleccion di l' SLLW.

« **Paskeyes d' ayir et d' âdjourdu** » : des pitès noveles da Joseph Selvais, k' ont parexhou dins l' minme coleccion e 2014.

Les deus lives sont-st a cmander al Societé d' langues, 7, Bati do 20 d' awousse, 4000 Lidje. Vât mî scrire k' evoyî en emile.

Bate di noûmots

Po l' « *samwinne às langues (come li walon)* », on a metou so pî ene bate di noûmots.

I s' adjixh di trover 5 noûmots dins l' tchamp d' l' infôrmatike (*éndjolike*), et si on vout 5 ôtes dins l' dominne do mârcutigne (*vindince*).

Dire ene miete les pondants et les djondants, ey evoyî divant l' 15 d' awousse a michel.franccard@uclouvain.be

Bate di lijhaedje e walon

Dins l' minme adjinçna, gn a on concours di lijhaedje e walon, la k' c' est les comenes ki lûtèt, tot l' tins do moes d' setimbe, po-z aveur li pus di lijheus(es), et les pus djonnes possible. Racsegnes so les deus bates vaici : <http://www.languesregionales.cfwb.be/index.php?id=feteauxlanguesdewallonie>

Ratacaedje

Frankisté, frairisté, ewalisté ?

Pol Rantoele 73, nos avéns dmandé a des djins d' hintche çou k' i pinsént del campagne « dji so Tchârlî ». Ritchåd Joelants aveut dit l' sinne insi :

Vochal, Lucyin, a mi idêye, onk et l' ôte (les « dji-so-Tchârlî » et les antis) sont-st a hiner evoye.

« Liberté, fraternité, égalité » : vo lzès la, les mameles di tote l' afwaire.

Liberté

Chal, e nosse pitit payis, avans ns vraymint li liberté ? Nos estans loyîs a totes sôres di pakes, di rashonnments, d' unions monétaires, et vos nd âroz.

On candje di govienmint et ki voeyans ns ? Des ôtes djins di ds ôtes pârtis ki n' avént nén dmandé totes ces eman-tcheures la mins ki sont-st oblidyeyes di fé come les ôtes. Les vôtes des djins contèt po do boure et si n' vôtaedje n' esteut nén obligatwere, dj' endè cnoxhe nén toplin k' irént co vôter.

Divins noste Urope moennêye

par les pus grands payis, nos dvans fé tertos come zels. Pâr nozôtes, nos avans djuste li droet d' clôre nosse betch !

Fraternité

Dji l' a cnoxhou dvinltins, cwand des ovrîs del minme oujhene dinént tertos on còp d' mwin à ci ki fjheut si mâjhône. Voeyoz vs co çoula asteure ? Dji n' irè nén pus lon, ca i m' fâreut torade ene Rantoele por mi tot seu rén k' po vs diner des egzimpes.

Pocwè çoula ? I n' ârè bévite pus des oujhenees et les cis ki s' lomèt camaerâdes ni savèt pus çou k' çoula voleut dire. Damaedje : i n' a pus des houyeus.

Egalité

Vola dedja do tins k' elle est corowe-evoye, tant inte di nozôtes k' avou les cis ki fjhèt des foirts longs voyaedjes po trover ene tâte a dner po leus

efants.

Les ritches moennèt l' monde, tchôkèt-st e trô les ptits ki divnèt todi pus pôves.

Li tere si distrût leye-minme. On bea djoû, ele si xhiyrè e cwate et vos probleminmes di « esse Tchârlî ou nén », fré Lucyin, seront réglés ene feye po tote.

Dji sai Bén ki cwand on dvént vî, on djinne tolmonde, minme ses efants et ki mes idêyes sont motoit foirts sitroetes. Mins po fini, et vos l' savoz Bén, cwand des plankets come vos, par egzimpe, sayèt ene sacwè po fé rviker nosse walon, des ôtes plankets sayèt do distrure çou k' vos fjhoz.

Ci serè m' conclusion po ouy. On est contin do divni vî.

Avou mes meyeus sintimints walons,

Richard Joelants, li 16 di fevrî 2015

Al corwêye

Taïss k' oyi, don, vos, Ritchåd ! Li frairisté ki vos djâzez la, cwand les vijhéns vinént basti « al corwêye », dji l' a co cnoxhou e 1960, a Transene, cwand on-z a rbasti nosse manaedje. Tot l' dismantaedje del viye mâjhône a stî fwait pa ene cwénzinne di soçons d' nosse pa, tertos do vyaedje. Gn aveut ene dozinne di ptits petrons (pitits cinsîs), et on seul ome di s' mestî. Les prumîs n' s' ont nén fwait payî. Li dierin oyi, come di djuste, poy k' i leyive des ôtes ovraedjes po vni dner s' còp di spale.

Mins ça a stî l' dierin còp, a Transene, todi, ki ci sistinme la a stî apliké. Ki : à djoû d' ouy, on voet co des popas ou des mononkes aler bouter al mâjhôn di leu fi, feye, neveu ou neveu.

A Nassogne, Douwârd Perât câze eto di l' ovraedje al corwêye mon les shabotîs, cwand onk did zels esteut malåde ou blessî et k' ça durève lontins.

L' ovraedje ni s' fijheut pus, ca les femes n' avént k' leus deus bresses. Les tchamps n' estént pus etertinous. Les tcherdons crexhént avou les dintsd-tchén, les pas-d'-âgne et les ôtes crouwâs ki

stofént les crompires ou les betrâles. Les fours, les fôraedjes, les blés, n' estént nén fâchîs a tins. I flaxhént et mancént do djermer so pî.

Li dimegne, tot l' monde esteut presse avou ses usteyes, ses mitches et s' coraedje. Li ci k' aveut ene tcherete ou on begnon, el purdeut.

On s' pârtixheut l' ovraedje. I gn aveut po tertos : hawer, rlever, foyî, fener, moenner l' ansene, tcheryî l' bwès, rihârber les hâyes [réparer les haies], rifé les cloteures et... ki sai dju, mi.

Tot ça, po rén. I n' âreut vnou a l' idêye di personne do s' fé payî. Ki sait on ! Li còp ki vént, on-z ârè motoit s' touû. Sol tere, li ci ki n' a pont d' mizeres è ratind.

C' esteut todi l' dimegne k' on-z aléve al corwêye. Po les cis k' alént a messe, li curé esteut sovint d' acoidr d' è dire ene tot timpe. I gn a portant yeu des curés ki n' estént nén si lâdjes et ki pretchént so les cis k' alént al corwêye. Dji m' dimande çou k' i dirént asteure, s' i plént rivni sol tere et k' i voerént l' vicaedje d' asteure, on dimegne.

Lucyin Mahin, li 16 di may 2015; li tecse da Edouard Perault a stî eplaidî dins les Cayés walons e 1971.

Eternâcionâ

Et cwè, pol Crimêye, dai ?

Lorint Hendschel, onk des prumîs rfondeus, mi djheut lanawaire k' il aveut ricmincî a lére li roman « Vera » po mî comprinde tot çou ki s' passéve el Crimêye ey e l' Oucrinne. Djâme-impize ! Les scrijhaedjes e walon polnut don divni des sourdants eciclopedikes !

Li sudjet ni mete nén tertos d' acoidr so les djâspinreyes e walon. Insi, Djôr Sfasie nos evoya enawaire ene hårdêye eviè ene waibe ki rmimbrève sacwants dnêyes so l' istwere del Crimêye, et critiker l' aneccion rûsse. Vola çou k' gn a so les troes sfwaitès waibes lomêyes : « Ten facts about Crimea » :

Les Tatârs, des dischindants des Mongols di Djindjisse-Xhan, sont-st el Crimêye dispu 1000 ans et co hay. Il ont stî on dislaxhî payis, mins dizo mambornance di l' Empire Otoman, dispu 1441. Onk di leu handele, c' esteut di haper des djins el Rûsseye ey e l' Oucrinne, et d' les rvinde come esclâves azès Trouks.

E 1783, li Crimêye a stî evaheye pa l' Rûsseye di Catrene II. C' est li cminçmint do rpeuplaedje do câziyea pa des Rûsses, k' î alèt come nozôtes el Coisse d' Azur.

Li pôrt di Sebastopol, c' est on pont stratedjike pol Noere Mer. I l' volèt tertos awè, dispu les Romins. Insi, les Inglès, Francès et Trouks fwaîynut l' « guere di Crimêye » al Rûsseye (1856-58). Les Rûsses pierdèt l' guere, mins brôulèt Sebastopol divant d' endaler. Tantea ki les vinkeus ni s' astalront mây el Crimêye. Come les Tatârs estént purade avou les Trouks, po s' rivindjî, les Tsârs les evoyèt e l' Azeye, et Izî haper leus teres.

Après l' revintreye rûsse (1918), li Crimêye dimeure dins l' republike sovietike rûsse.

Al guere di 40, les Almands prindèt Sebastopol. Après l' guere, Staline ramete les Tatârs d' awè fwait avou ls Almands. Po les pûni, i lzès tchesse evoye e l' Azerbayidjan. Les Tatârs, di 55 âcint del djin, ni sont pus ki 12 âcint.

E 1954, Croutchev, k' esteut

d' avâr la, rataetche li Crimêye a l' Oucrinne.

Â disrashonnaedje di l' URSS, et l' dislaxhaedje di l' Oucrinne (2001), Elsine ni dmande nén di raveur li Crimêye. Mins l' pôrt di Sebastopol est louwé po disk' e 2042 pal flote rûsse.

L' Oucrinne dimande e 2002 âs Tatârs di Crimêye s' i vlèt l' indepindance. Come c' est on foirt pôve payis, i dijhnut k' neni.

2014 : les Estats Unis et l' Urope ecoraedjnut les Branderisses (Wess Oucrinnyins k' ont fwait avou ls Almands conte di Staline) a stârer l' prezidint d' l' Oucrinne. Mins dins l' govienmint ki s' eshût, gn a 10 âcint d' noûnazis. I volnut k' on câze oucrinnwès totavâ. I vlèt anixhiler li bay di louwaedje do pôrt di Sebastopol al flote rûsse. Adon, les contrêyes la k' on câze purade rûsse (Doniesse-Louganse) et la k' i gn a ene mådjorité di vrais Rûsses (Crimêye) si houwèt evoye di l' Oucrinne, pal voye d' ene guere civile k' a ddja fwait dipus d' 6000 moirts.

Nén tant el Crimêye, la k' i s' ont rmetou avou l' Rûsseye shuvant on môde administratif.

Reyaccion des rçuveus

Dj' a lî les mwaisses ponts, et ndè profiter po rapontyî ene miete li hagnon « Crimêye » do Wikipedia.

Ârvierdimint, Pablo Sarachaga trova ki l' hårdêye evoyeye pa Djôr tineut dtrop avou l' costé oucrinnyin. Vola çou k' i responda, tot-z arinnant Djôr :

« Vos, ki croet å Bon Diu, pocwè vos leyîz vs moenner på MÅ ? Minme mi – k' est-st èn até, on materialisse diyalectike – minme mi, pa des côps, dji so troublé di vey li Må si foirt, si concintré, si télmint sins nole ôte sâme ki l' må por lumminme... ki

dji m' dimande pa des côps s' i n' âreut nén, come des djins k' i gn a l' pinsèt, ene sustanciâcion do Må, avou ene volté padrî.

Comint k' ça s' fwait ki vos ouys sont serés å pont di nel nén vey ? C' est portant nén on « complot » ! C' est å lådje, e plinne loupire. Li Må est fwait sins nou rastena et padvant l' Daegne etire.

Mins ki çou k' est scrît so ene bele waibe (et n' rovîz mây li sepyince populaire: « li papî s' lait ascrire ») ni fwait nén disparexhe les petchîs. Les meyes d' omes, di femes et d' efants, bén vrais zels, k' ont stî touwés et mesbridjîs a veye câze di ces djins la ki sont dandjreus padrî l' bele waibe ki vos nos evoyîz.

Si vormint vos estoz di boune fwè (dins tos les sînses, et co pus les sînses les pus hôts del ratourneure), dj' espere di tot cour ki vos prindroz l' tins d' aprinde, ki vos n' vos arestéyroz nén so ene pådje di propagande-rascourti avou « 10 fwaites ». Fât prinde des djoûs et des djoûs. Paski dji vs el dit d' avance, li mintreye est coûte et âjheye. Mins l' vrai, lu, dimande do tins et des efoirts. Adon, et adon seulmint, vos pôrîz comincî a comprinde.

Lucyin m' dimande sovint pocwè k' dji n' sicrière nén èn ârtike pol Rantoele sol sudjet. C' est k' ça n' sievreut-st a rén. On mierseu ârtike ni permete nén d' esplikier. Endè fât des dijhînes ou pâr des cintînes.

Et ossu, c' est nén l' tot di scrire ces ârtikes la (k' egzistèt dedja, nén e walon, mins dins brâmint ds ôtes lingaedjes), i fât k' ene sakî âye li volté et l' coraedje di cweri l' vrai.

Vormint des djins nel front nén. C' est bén pus âjhey d' esse nawe, di dire âmen, et shure li tropea. »

Istwere di l' Afrike

So mes nouv ans à Bouroundi

C' est on payis eyou dj' a dmore 9 ans di 1971 disk' al fén d' 1980. Metou à coron d' n' onk l' ôte, dj' a dmore e l' Afrike dipus d' 23 anêyes di 365 djoûs, di 1953 a 1984.

Dji n' vos dvizrè nén do disdut k' i gn a asteure. Dji n' a pus waire di contaks avou les djins d' avâr la. Courtinnmint, dji dirè ki les moenneus des payis afrikins à djoû d' âjourdu, ci n' est nén todi les pus meritants, ni les pus maléns.

Mins câzans di çou k' dji cnoxhe bén, après awè viké dijh anêyes di ç' costé la (èn an « so campagne » à Rwanda di 1953 disk' e 1954 eyet nouv ans à Bouroundi di 1971 disk' e 1980.

Bouroundi et Rwanda

I fât sawè k' el Bouroundi eyet l' Rwanda, s' vijhén, c' est des « *copies conformes* » : onk rishonne a l' ôte, tafwait come des djermes. Les djins do Rwanda sont tot pareys a les cis k' dj' a cnoxhou à Bouroundi : Houtu (85 %), Toutsis (14 %) eyet Twa (des ptits omes) (1 %). Les probleminmes sont les minmes eto. Po comincî, li ci d' ene mândjorité disconte ene moennorité. A ene diferince près : c' est k' à Rwanda, les Houtous ont rviersî les Toutsis dispo 1959 disk' e 1994, l' anêye du « djenocide ». (ça a stî li « peupe-sipata » el pus moudréle ki l' Afrike âye cnoxhou e XXinme sieke : 1.000.000 d' moirts do moes d' avri à moes d' djun).

Termetant k' à Bouroundi, les Toutsis ont stî les mwaisses disk' aviè 2000.

Demografeye

Li democraceye, c' est onk des probleminmes do payis, mins end a ds ôtes. Brâmint sont raloyîs a l' « esplôzaedje demografike » : 1.900.000 djins e 1952, 7.500.000 e 2000. Si dji conte bén, ça fwait cwate côps ostant. Do côp, tolmonde vout ndaler a scole pusk' i gn a pupont d' tchamps assez po fé poussî tot çk' i fât po mindjî. On a fwait des escoles a make... po fé des « tchômeus » al fén do conte.

Sida

Ey asteure, i gn a l' sida ! Avou totes ses consecwines. Rapoirt a ça, on est scan d' è câzer, paski pattavâ e-n Afrike, c' est l' minme.

I gn a pont d' ermédes, malgré les pretchaedjes des djins bén pinsants. Infén, disk' à moumint k' les omes did par la ès sâront ertini, ou s' espaitchî d' foirci les comeres. Eyet, ça n' est nén co po dmwin. Dji n' vos va nén fé on dessén !

Eyet ç' n' est nén totes les bies-treyes k' on nos pout lâchî ladsu ki vénront candji ene pitite sacwè ! Minme les avis des « dji-sai-tot » des S.N.R. [Soces nén Recwârlantes, O.N.G.] ki pretchnut todi po leus tchapeles e bribant dlé nos. I sont la avou leus cwate-cwate climatijheyes. (sins ç' plaijhi la, i n' s' irént nén eskinter po fé l' bouneur des djins d' par la).

Mins les djins, zeles, ni sont nén todi d' acoird di shuve les voyes k' on lzî propôze po n' nén haper l' maladeye.

Istwere del peuplacion

Po comincî, la pus d' meye ans, tot l' payis steut covrou pa ene foirt espece foistreye [*foresterie* = forêt]. Les prumîs omes k' î dmorent, c' î des ptits omes, les Twa, ki viként del tchesse eyet do codaedje des fruts et des raecenes. Pask' i n' avént nén l' idêye ni les ostis po dirôder eyet coûtiver.

Adon-pwis, cwand l' dezert do Sara s' a stindou e tchessant les « Bantous coûtiveus » k' î stént, il ont dvou ndaler vir ôte pâr po trover des plaeces po fé des tchamps. I nd a k' ont-st arivé insi so les tientes do Rwanda et s' mete a dirôder tot leu pus foirt sins s' occuper des Twa k' ont stî mâ pris ey i nd a waire k' ont sorviké.

Après les Bantous - roci lomés

Houtou - des djins d' Etiopéye ont stî oblidyîs d' baguer avou leus vatches, tchessîs yeusses eto pa l' avance do dezert. Eyet, i gn a aviè meye ans did ci, sacwants d' ces djins la, e passant pa l' Ouganda, s' ont aresté el long d' l' Acaguera (eyou k' c' est asteure el Park di l' Acaguera). Gn a des ôtes k' ont co stî ene miete pus lon, divant d' arester a l' Ouwess di l' Ouroundi, el payis vijhén. Ces djins la, c' est les Toutsis, des bierdjîs-vatchîs.

Les Houtous ont tant et si bén dirôdé k' i gn a ostant dire pupont d' bwès do tot. A leu-n arivêye, les Toutsis n' ont pont fwait d' brut ey il ont dmore l' long d' l' Acaguera disk' à Bouguessera, eyou i gn a pont d' boune teres po coûtiver. Do côp, ça n' djinnéve nén les Houtous. Mais les Toutsis ont radmint veu k' les Houtous n' s' etindént nén eshonne : i gn aveut on moncea d' pitits rweyâmes ki s' djalozént onk l' ôte eyet todi e trén di s' bate. Ene miete come el leu ki s' aveut abiyî avou ene pea d' berbis, les Toutsis avént adopté l' lingaedje (kiniarwanda) eyet l' vicaedje des Houtous. I n' ont pont yeu d' mâ po s' arindjî e dvinant ptit-z a ptit les mwaisses po k' i gn euxhe pupont d' djalots.

Discolnijhaedje

On câzéve dedja d' democraceye après l' guere dè catoize. Mins djusse e l' Urope ey e l' Amerike. Après l' guere di 40, ça a divnou l' môde tocsté. Po fé plaijhi a l' ONU, les Bedjes ont dvou mete fén à sistinme feyodâ des « *Territoires sous Tutelle du Ruanda-Urundi* »

(a shuve)

André Chauvaux, papî eplaidî aprume dins l' gazete des Foyants d' Cerfontinne

Spòrts : Les tchafiaedjes do Ptit Louwis (35)

Les plaiyofs di divizion onk di fotbale

El fén do tchampionat arive tot douçmint. Gn a sacwantès anêyes did ci, cwand les pârteyes estént totes djouwêyes, c' esteut fini po l' tchampionat.

Mins dispu l' arivêye des plaiyofs, i m' shonne k' on-ene miète pus målâjhey a trover l' ci ki vénrè a wangnî l' tchampionat.

Plaiyof ? Cwè est ç' çoula po ene bieesse ?

Nos avans etindou dire k' i faleut Bén ça pou rlançî l' fotbale e l' Beljike. Cwand gn a on fotbale di moyén livea, i fât cachî a fé prinde el sâce eyet a l' rinde pus spitant.

Lu, il a wangnî l' solé d' ebinne 2015, c' est Neeskens Kebano !

- C' est po çoula k' mes omes ont decidé d' lancî l' môde des plaiyofs amon nozôtes !

Bén seur k' i gn a sacwants payis k' avént ddja sayî eyet ki s' ont djoké pa après.

- Et après tot, la, pocwè nén !

Ptit Louwis n' a nén totafwait toirt ! Si nos waitans did pus près, i gn a sovint ene ekipe ki prind l' tiesse do tchampionat avou des ponts d' avance. Mins roci, a l' fén del sâjhon k' on lome « classike », adon k' el faze normåle est fineye, on divize les ponts e deus. Adon, gn a les shijh prumîs ki djouwnut conte di onk l' ôte.

Les ekipes si doevnut ddja bate inte zeles po-z ariver dins les shijh prumîs. Eyet après, ribote ! Les meyeusès ekipes djouwnut co on côp eshonne

dins, çou k' on pout lomer on ptit clasmint. Nén seulmint les ekipes djouwnut ele po sawè kî çki serè prumî a l' fén do tchampionat, mins i gn a eto l' bataye po les plaeces po l' Urope. Paski çoula, c' est ene afwaire eto. Ça pout rapoirter do prestidje mins eto des liårds cwand on djowe les copes d' Urope. Mî k' ça ! El touû finâ pou les shijh prumîs asæteche bråmint des spectateurs avou des liårds et des contrats di rclames ki tchaynut.

Tertos binâjhes d' esse contins do sistinne ?

Neni. Å cmince, gn aveut des clubs ki n' volént nén di ç' sistinne la. Mins asteure, i sont binâjhes di l' awè. Gn a co des ôtes ki vôrént fé on tchampionat avou seulmint 16 ekipes eyet pont d' plaiyofs. I pôreut awè do candj- mint a pârti di 2016 à pus timpe.

Mins po ça, les ekipes eyet sortot leus moenneus si dvront mete âtou d' ene tâve eyet trover èn acoid. Mins rola etou, c' est come po l' govienmint, ça n' serè nén âjhey. I gn a l' grope des cwate grands eyet l' grope des ôtes : les mete d' acoid, ci serè ene ôte pwaire di mantches.

Ba, po nozôtes, les Walons, èc- n anêye ci,

nos n' avans nén trop a nos plinde. I gn a l' Estandård di Lidje dins les shijh, mins i gn a eto l' Espôrtigne di Tchålerwè k' a cwefé dissu l' fi Genk po rdjonde les meyeus. Eyet les « Gades às royas » fwaiynut mî k' d' ès disfinde e djouwant conte les grossès ponteures do fotbale bedje. A deus pârteyes del fén, is n' sont k' a on pont di l' Estandård k' est cwatinme.

- El dierinne lene droete n' est nén âhjeye, pask' i fât rçure l' FC Brudje eyet daler à Standård di Lidje ! Mins i n' fât rén lâtchî !

Les Gades às Royes e l' Urope

Tant k' à Ptit Louwis, il î croeyeut deur come fier ! Tchålerwè e l' cope d' Urope, ça sereut ene bele riscompinse po les moenneus, l' etrinneu, les djouweus eyet leus fideles sopoirteus.

- Des belès sovances ! Cwè ki dji m' rapele k' e 69, cwand il ont stî vice-tchampion d' Beldjike...

Målureuzmint, les Zebes ont fini cénkinme : i gn aveut don deus pârteyes conte li FC Malene. Lâvâ batous 2-1, i dvént wangnî a Tchålerwè. Eyet l' 31 di may, cwand a l' 69 inme munute, Ke-

bano cintere et ki Marinos erprind del tiesse, c' est tote ene redjon ki sâtele : Tchålerwè est eto e l' cope d' Urope !

Jean Goffart, li 31 di may 2015.

Lu, c' est Michel Preud'homme l' etrinneu d' l' anêye 2015 !

Walonreye / Ecolodjeye

Complinte d' on pexheu e Mouze

Li pexheu, c' est l' prumî ecolodjisse et l' meyeu gâre d' aiwe. Pocwè endè fwait on si waire di cas ? Et ponre des reglumints a discoraedjî les pus rindous !

So Mouze, les cormorans magnèt ostant d' pexhons so on djoû ki tos les bracnîs endè prindèt so cint-z ans ! Et l' epufkinaedje di nos aiwes, à pwezon, à mazoute, c' est co pé k' les cormorans !

Al copete do marchî, n a les nouvès digues, les bâraedjes, les cintrâles, les canâs, les biesses reglumints ossu clairs ki do djus d' tchike.

Mins vos, ni vs avizez nén d' wârdèr on tchvenin di cwate cintimètes divins les ptitès rossetes ki vs av come amoices ! Way po vosse permis... ki costêye asteure bonzè tchir. I n a d' cwè divni anoyeus.

C' est tot çoula ossu ki fwait k' on n' voet pus waire des pexheus so Mouze. Di Lidje a Hu, kibén ndè vieroz vs co ? Contez les on djoû ! Di Hu a Lidje, kibén voeroz vs co d' botikes po les pexheus ? Cweroz les !

Portant, on bon pexheu, c' est l' ci ki lait s' plaèce pus prôpe tot ndalant ki tot-z arivant.

Nén l' ci ki hene ses vudès boesses di bire et ses plastikes divins les bouxhons et les ronxhes. Et ki tape les perikes et les rabolotaedjes di ses lenes di fond so l' boird et adon, fé sofri l' mâtir à s' mâtetes et à s' colons. Av dedja veyou l' pôve oujhea, ses pates emacralêyes divins ene bole di 30/100° ? L' oujhea est bon a touwer !

Li bon pexheu, di dj', c' est prumî ecolodjisse. C' est on gâre d' aiwe k' i fâreut riscompinse ! Kimint ?

Si les omes politikes walons *avahîsse* li boune idêye do rinde totes les aiwes banâves à s' pexheus ! On-z ireut cweri s' permis al police des comenes. I n' costêyret ki 5 uros po troes vedjes. Ene vedje po rén po les moens di cwénze ans. C' est ene saye a fé deus ans à long.

Insi rvoereut on motoit on pô pus d' pexheus so Mouze. Et adon on-z ôreut :

- Tén, n a m' gamén ki prind des hôtitche al pâsse avou

on dmey mete di fond.

- Louke, eco ene cawete à rodje vier, cial tot à boird...

- N a des fameus govions avâr cial... C' est a n' nén croere !

Mådjinez on pô : on gâre d' aiwe, èn ecole tos les céncwantes metes, à boird di Mouze.

Mins come po l' walon, c' est bén trop târd. Montgnêye a djouwé. Nos omes politikes fihèt bén les soris. Mins c' est damaedje k' i n' elzî metèt nole cawe.

Ene boune idêye ki n' costêye rén ? Ça n' doet nén esse foirt bon ! Al pexhe, on nd erva sovint avou çk' on-z apoite.

Françwès Nyns (Tchantchès d' Bierleu)

Mâlâjheys mots

tch(i)venin : *petit chevenne*

rossete : *gardon*

banâve : *public, ouvert a tous*

hôtitche : *hotu*

cawete : *petite anguille*

govion : *goujon*

On pexhon d' Mouze, nén tant cnoxhou

Li **hôtitche** ou **hôtu**, c' est on pexhon assez corant e Mouze. On mâye-fwait (adule) muzeure 50 cm. Li pus pezant hôtu pexhî fihèut on kilo et dmey. Li pus long vicaedje conoxhou, c' est 15 ans.

Li hôtitche vike e tropeas, dins les schatès aiwes [*eaux peu profondes*], foirt rades. On ndè trove plin dins les neyisses [*remous*] di drî les pilés d' pont ou des grossès pires vinant foû d' l' aiwe. I magne des vetès ales [*algues*]. C' est po ça k' on l' mete voltî dins les acwarioms, k' il è rneteye les fniesses.

On ptit hôtitche si lome « hôtea », mins eto « balowe » ou « cayet » (on mot dedja rilevé dins l' motî Pirsoul, et aveuri divins l' Atlasse des Lingaedjes del Walonreye, l° 8 p. 252).

Li mot « hôtitche » vént do mîtrin neyerlandès « *houtic* », mins k' esteut dné a èn ôte pexhon, ca nosse hôtu s' î lome asteure « *sneep* ». Pus k' on

eva lon del Holande, pus ki l' mot est diferin do taeyon-bodje : ça cmince pa « hôitike », pu c' est « hôtitche » (avou ene cogne « hôtitche », li cene do mwaisse tecse da Françwès Nyns), pu c' est « hôtu », pu « ôtu » / « oûtu », adon-pwis « wôtu ». C' est l' cogne ortografike « *hottu* » k' a stî calkêye e francès, la k' elle est scrîte pol prumî còp insi e 1873, avou mincion « mot coinrece do Nôr ». Li mot dvénrè « *hotu* » et mousrè e francès standârd. Co onk, come « *houille* » ou « *estaminet* » ki l' francès calca do walon.

Société / Bagance et langues

Ké no po les veyes à vike-eshonne ?

Dins ene videyo oficire del veye di Mont-e-Hinnot, on pout vir ene Holandesse ki dit : « Dit jaar kom ik naar **Mons** » !

Sibarant, edon, po ene sakî ki sait k' « Mont » si dit « Berg[h]en » e leu lingaedje.

Cwand les plaeces ont des nos e brâmint des lingaedjes, ça mostere ki la gn a [yeu] des djins k' ont viké eshonne (handlé eshonne, magnî eshonne, boevou eshonne, kécfeye dimoré eshonne).

Purdans « Wîne ». Poy ki ça a on no e walon, ça mostere ki des Walons î ont stî on côp. Poy ki ça s' lome « Bécs » e hongrès et « Beč » ezès lingaedjes eslâves di nonne, « Wiedeń » e polonès,

« Dunaj » e slovinne, « Vien[n]a » e brâmint des ôtes, ça vout dire ki gn a yeu ene peclêye di peupes k' î ont stî. Parey po nos « Lidje » et « Brudje », k' ont sacwants nos diferins sorlon les lingaedjes. Minme e l' Roumaneye, gn a « Igrîș » ki s' lome e francès « Hégerieux » : c' est ki l' abeye a stî metowe so pîs pa des Francès.

Li mot « cwârtî » vént do vî pârtixhaedje del veye di Djeruzalem, etur 4 bokets (djwifs, moslimîs, ârmenyins,

crustins nén-ârmenyins).

Li viye môde, c' esteut li vike-avou sins maxhaedje. Li nouve, c' est l' gueto, todi sins maxhaedje. Mins nos cnoxhans eto l' vike-avou ewou ç' k' on s' oize maxhî. L' aroke c' est ki, pa des côps, à maxhî les djins, ons ewale totafwait, sins wârdier les piceures da tchaeke. K' on roveye li no d' ene plaèce e s' prôpe lingaedje, c' est ça onk des senes ki l' maxhaedje n' a nén fok des beas costés. »

Djôr Sfasie li 27 di may 2015

Sacwants nos d' veyes et d' viyaedjes walons « poliglotes »

Les nos d' Lidje

Almand : Lüttich

Catalan : Liegi

Espagnol : Lieja

Wess-flamind : Luuk

Francès: Liège (après 1947), Liége (divant 1947)

Itâlyin : Liegi

Limbordjwès : Luuk

Lussimbordjwès : Léck

Neyerlandès : Luik

Veyes et viyaedjes tîxhon-câzants rilomés e walon

Les Walons ont-st eto rloimé dins leu lingaedje totes sôres di viyaedjes et veyes k' avént à cmince on no tîxhon : *Linsheim* (mâjhon da Lins) a stî rapelé « **Lîssin** ». *Dorp* – onk des viyaedjes di Virwinvâ –, c' est asteure « **Doûpe** ». Mins dins ces cas la, c' est des Walons k' ont-st ocupé pâr li viyaedje. Oudon, les tîxhon-câzants do cminçmint s' ont metou a djâzer walon. Po « **Cwareme** », c' est aprume walon (Wareme âs côris) pu tîxhon (*Corswarem*), pu ridivnant walon.

Dins des ôtes cas, les djins î dviznut des pârlers djermanikes pol djoû d' ouy, mins les Walons ont stî sovint dmorer l'avâ ou handler avou les djins did la, et leyî ene alomâcion e walon. Vo-z endè cial sacwantes : **Neyâw** (Nèyaouw), c' est *Eupen*; et l' **Grand Bwès d' Neyâw**, c' est l' *Hertogenwald*.

Âxhe (Âhe, Ês'), c' est *Aachen*; **Ambleve**, c' est *Amel*.

Mondjoye, c' est *Monschau*; **Djulé**, c' est *Jülich* (inte Âxhe et Dusseldoûpe; ça a stî ene pouxhante dutcheye del Mîtrinne Âdje).

Li Trai (Li Tré), c' est *Maastricht* (rifondou eto « Mâstraiik »); **Galope**, c' est *Gulpen*, **Mehawe**, c' est *Mesch* (deus viyaedjes do Limbork holandès).

Ougâr, c' est *Hoegaarden* et **Lovén** ou **Lovagne** (dins l' sustantivire « vint d' Lovagne »), c' est *Leuven*. **Vilvôr**, c' est *Vilvoorde*.

N a-t i des Francès k' ont passé par la ?

C' est drole ki des viyaedjes del Walonreye k' i gn a, leus nos ont stî brâmint disfôrmés e francès. Insi, **Baye** (hamtea d' Dinant) a divnou « *Evrehailles* », **Malâtchî** (viyaedje dilé Rotchfoirt), i l' lomnut « *Montgauthier* », **Lochnô** a stî rbatijhî « *Rossignol* », **Dârmè**, i dijhnut « *Dampremy* », **Âytea** (Âytê), i l' dijhèt « *Argenteau* ».

Des côps, on sait bén kî çk' a rloimé l' viyaedje e francès. Insi **Sâceure** (on viyaedje dilé Palihoû) a stî rbatijhî « *Carlsbourg* », shuvant s' prôpe no, pa on signeur francès, Charles de la Tour d'Auvergne. **Buhogne** (**Pogne**) a stî rbatijhî « *Rochefort* » pâr tchesturlin did la. Mins les Walons ont docô rprononcié a leu môde : **Casbour** / **Calsubour** et **Rotchfwârt** (**Rotchfoirt**).

Ôte no d' on signeur : *Bois-Seigneur-Isaac* a divnou e walon Bos-l'-Izak, pu **Bolozak**

Li Rantoele às Belès Letes

Limero 29 (rawete al Rantoele I° 74 di l' esté 2015)

Les ouves di Belès Letes ki n' fwaiynut nén potchî les wårdiveus foû d' leus clicotes, c' est k' c' est del literateure k' il a ddja beacôp ploû dsu (Amin Zawi)

Li mâtourné

Dj' âreu polou-z esse ribatijhê « Spidermane ». Taiss k' ây, va ! Potchî do deujhinme astaedje et si rtrover vicant dins les bouxhons do corti.

A dijh ans. Ci n' esteut nén a on djeu d' tirlibibi ki dj' âreu la djouwé. Dirî mi, el mājhon esteut tote e blames. Dji contéve ki popa, moman et nenene m' avént rovyî dins m' tchambe, et k' dj' els aléve ritrover a l' ospitâ, la k' dji so asteure, avou tos blanc-moussîs âtoû d' mi.

Li vî professeur, la, avou ses grossès rondès berikes eyet s' bâbe a môde di Fidel Castro, cwè çk' i ramtêye la a ses studiants et studiantes, ratroplés âtour lu ? Come des moxhes après on stron, aléve dju dire. Mins i paret ki cisse dijhêye la n' est nén trop comifât. I lzî passe des radios d' mes djambes. Mes pôvès skeyes ki sont recloyowes dins deus stocaesses plâstraedjes.

Dji n' etin gote di rén a çou k' i berdelnut so m' conte. C' est k' i vont rcweri des grands mots, ces albrans la. Et des tourneures al shijh-cwate-deus : « fraiteure â lâdje », « spiyaedje do hatrea coxhrece », et tchik et tchak.

Si dj' comprin bèn, dj' a dmoré ene hapêye sol biyârd, edoirmou, divant d' avni drocial.

Cwand k' il ont yeu tofwait avou mes oxheas, la k' i m' escarwaitnut l' pea, louke, asteure. Mi dmander di rsaetchî mi tchmijhe di nute, foirt lâdje et sins mantches. Èm sorlever mes bindlaedjes. Ouxh, ti ! Ça m' fwait mâ, la, ça, vozôtes, binde di bôreateus ! Ca les tchâs do dos sont-st a vif, broûlêyes â cénkinme digré. Cobén ki m' vizaedje n' a nén grand tchoi - dji m' a treveyou dins on miroe el raiwire enawaire. Dj' âreu yeu stî disfiguré pol restant di m' veye. Ké pûne, ti, valet !

Kimint k' tot çoula a stî ? Kî çk' a bouté l' feu a nosse mājhon ? Wice sont i, les minmes ? Divins èn ôte ospitâ ? Co â blok operrece ? Kî

çki m' dirè cwè ?

Dji n' oize arinner les docteurs ni les sognantes ki xhamtêynut dins l' cotoû. Mi, on tchirliket, nén co pâr rissouwé padrî les orayes ! C' est çou ki matante Minike, ene viye grigneuse potince, mi djheut cwand dji lyi dmandéve des kesses et des messes.

Kî çki m' racontrè cwè, dabôrd ?

Avou ça ki, cwand les vete-mousseyes pasnut divant l' tchambe, ele boirgneynut di m' costé avou des airs di deus airs. Çà sint l' agnon, çoula, valet, Djemfi. Vous wadjî ki...

Ci n' est k' diviè les troes eures di l' après-nonne ki dj' a yeu del vizite. Matante Minike, cobén ! Gn a ddja nou mâ ! Dji va sawè cwè, al fene fén des féns.

Mins pocwè k' ele tchoûle come ene madlinne, leye ? Po ene matante di poeve, todi rtchinante come on tchén d' barakî, ça n' lyi rshonne waire, çoula. Et kî çki c' est, li ptite comere « e civil » k' el shût come on ptit tchén, tot enaxhlant [tenir sous le bras] ene sipesse dossire às papîs ?

Mi veye a-st eviertourné, ci djoû la, a l' ospitâ d' Mont-dlé-Gôdene. Maria mame ! Ké disdut, après ça, ki dj' î rpinse, asteure, dijh ans pus târd !

Mi, pouri gâté d' ene mame racovresse, d' on popa às dringueles nén spoujhâves, et d' ene bobone di souke.

So on nuk di fistou, dj' a dvou avaler come on tchacossea d' coloûtes, ki nosse mājhon esteut pâr rayeye. Pu..., pu...

Cwand dj' î rtuze asteure, ça a stî tafwaitmint li rifjaedje del tchanson francesse « tout va très bien, madame la

marquise ». Dj' el kinoxhe bén, cisse-lale, ca on l' aveut tchanté on côp a ene fiesse di rindaedje des pris a scole.

L' assistante sociåle a cmincî pa m' dire k' on n' aveut rén polou schaper, ni d' mes djouwets ni d' mes lives d' estant ptit. « Et m' tâvlete éndjolieke avou totes mes muzikes et les fotos des soçons, et mes adresses internete » a dju dmandé. Elle a hossî s' tiesse d' on costé a l' ôte po dire ki nonna. Dj' end a stî pâr disbâtchî. Dji tuzéve a tot çou k' dj' aveu la aberweté. Totes les videyos « VoBuze », metans, avou des gugusses ki s' kitoirdèt a vos disfâfiyî l' botroûle. Les fimes di guere ossu, ki dji m' endè rafiyeve. Dji vneu djuste d' aberweter « Franc Tireu », li modêye walon-câzante di « *Sniper* ».

Dji n' l' oyeu pus, li ptite djin às stroetès berikes, k' esteut ki tournéve âtoû do pot. Nenene âreut stî foirt broûlêye ; on n' saveut ddja dire si l' viye djin end aléve rexhe saive.

Cwand dj' adroveu mes ouys, dji voeyeu djuste, a l' adroet do m' lét, matante Minike avou on grand noret d' nez, ki ploréve todi dpus, avou des grands somadjons inte les waclyes di lâmes.

Cwand l' assistante sociåle m' a yeu tot pretchî s' messaedje, sins dire platezak ki m' mame et m' pa et m' grand-mame avént stou stofés dins l' feu, dj' a co dmandé å Bon Diu k' i rwerixhe raddimint mes parints di leus laidès rayixheures.

Ci n' est k' deus djoûs pus târd, cwand matante Minike m' a djâzé d' etermint ki dj' a dvou mete mes ouys a l' adroet des trôs. Dj' esteu on tripe orfulin. Èm seul parintaedje, pol djoû d' ouy, c' esteut ç' vî djindâre la di matante Minike.

Èm seul parintaedje, ... po nén lontins, âresse. Èn an après l' feu, câzu djoû po djoû, ele sôrtixheut di « nosse mâjhon » - sapinse a leye - inte cwate plantches et les pîs padvant. Foû splawnêye d' on magnant mâ « aloumirrece » [*foudroyant*], derît i ses médes. Ses médes k' ele revoya ene samwinne divant d' mori, po-z endaler s' distinde, tote seule di djin, divins « si » mâjhon.

Lest vrayi eto ki dji nnî a fwait vey des vetes et des maweures, so l' anêye ki dj' a dmoré avou leye. Ele ni m' leyive nén loukî l' tévé. Ni rexhe avâ les voyes po rtrover mes cousses. Ni dmorer dipus d' ene eure divant m' copitrece (k' ele m' aveut acaté tot

grignant des dints, câzu oblidjeye pàs Siervices sociås). Et cwand dji rvoléve so m' sûtifone, ele riboerléve sor mi come on vexhåd k' on lyi a roté so s' cawe.

Faleut bén k' dji ploye. Mins, po on ptit laidâdjisse [*adolescent*] ki dj' esteu, dji m' rivindjive al taxhlete. Dji fjheu tot l' contrâve di çou k' ele mi cmandéve. Èn nén esse nén la a l' eure po magnî, aler haper des gâte-li-fwin e frigo, et n' pupont aveur d' apetit às eurêyes. Tantea k' elle aveut metou ene sere sol frigo... ki dj' aveu asprové d' foirci avou on toûne-visse, divant d' trover la k' ele muchive li clé.

Après l' moirt da matante Minike, dji n' a pus waire di sovances des moumints passés divant les djudjes d' efant, ki dvént lomer les mambors [*tuteurs*]. Nouk del parintêye, cuzéns et cuzenes al deujhinme botnire, ni m' a volou rascode dizo ses penas. Cwand on scoçon d' popa - ki dj' aveu veyou a schipe ene troejhinne di feyes - s' a prezinté, fén binâjhes, zels, les noerès cotes, di mel tchôkî po mambor.

Djan-Mareye Lambiermont, k' i s' houkive. Dji l' loméve « nonke Djanmâr ». Lu m' arinnéve « Djemfi », dji n' sai ddja pocwè. Mi, mi ptit no, c' est Djan-Flipe.

I m' vineut cweri a l' internat a Djilî li vénrdi al nute, et dji dmoréve avou lu tote li fén d' samwinne. A Hodîmont, a l' ôte dibout del Walonreye.

Po dire li veur, c' est a Hodîmont ki dj' a fwait camaeråde avou toplin des clapants plankets. Tertos des efants d' Arabes. On djouwéve al fousbale - come i djhèt l'avâ. On dischindeut so Lidje å trén sins payî et tourner âtoû des crapâdes court moussêyes dins les rows pîtonreces. On l' fijheut eto a Vervî, mins adon, fok les « blankes », les « rominnes » sapinse zels. Ca leus sours, zeles, les « moretes », elle estént recloyowes e leu mâjhon, et n' vini foû k' avou on noret d' tiesse.

I m' ont-st eto aprins a foumer del « tchedinne » (des « djwins », come vos djhoz). Pâr a houmer del « brune ». Come nonke Djanmâr mi dnéve des bounès dringueles tot les wekenes, dji pleu minme payî l' cene des soçons. Paski, zels, leus parints lodjént å pus sovint l' diâle e leu bôusse.

shûte p. 15

Li vraiye istwere del Walatlande

E des trevéns k' i gn a la si lontins ki nos ratayons zels-minmes les avént rovyî, gn aveut ene grande basse ki rascovreut tote li stindêye di tere la-minme ki nos dmorans asteure. Ey e fén mitan del basse, gn aveut ene grande iye, la k' on-z aveut basti ene bele grande veye. D' après des viyès scrîtès pires k' atanawete on rmonte à djoû, ele si loméve

« Walatlande »

Et l' vicaedje î esteut l' ci d' on peupe foirt civilijhî. Dins les sincieus k' ont studyî les vîs scrijhaedjes k' on vos djåze, end a po dire ki, po-z esse si diferins et si avanciveus, les dmorants del Walatlante divént, sins manke, vini d' ene ôte planete. Po dire li veur, leu cogne a pârt esteut bèn adaptêye às longs voyaedjes eterplanetes, tot trevâtchant des spâces sins pont d' pzanteur.

Il ârênt arivé so nosse daegn do trevén des dinozâres. Il ârênt viké l' miercatastrofe k' a distrût ces biesses la, et lzès reterer come a Biernissât. C' est adon ki nos Walatlandîs ârênt pierdou l' âdjeu d' eraler d' ewou çk' i divnént. Et, dabôrd, esse foircis di dmorer ci-cial po toti.

Bén seur, i fourît-st oblidjîs di s' mete a djin emey les peupes indidjines, les cis del cogne di l' ome di Spî.

Dji m'dimande bèn avou cwè k'i l'va poleur rafiyeî

Pitchote a midjote, i s' ont metou a fricoter avou les bâsheles do vijhnâve. Tantea ki, di comaxhaedje a comelaedje, des siekes et des rassiekes à long, leu raece a fini pa s' piede divins l' masse des djins did ci.

Pol djoû d' ouy, n a co des sepincieus, relîs al passete, ki ranxhnut co totavâ l' payis, al cache di pires ki nos pôrént racsegnî so l' istwere des Walatlandîs (et Walatlandresses).

Gn a co des mantches a mete po cnoxhe li fén mot. Mins piyam a miyam, il arivnut a âk. Insi, dins on trô d' nûton di Han - on n' dirè nén kéne han po n' nén dner des ideyes al Seyihâ ou a Spîlbiedje - on-z a rtrové ene tchertêye di batchs di cûte diele, avou, à rcoe dvins, des noerès schayes gravêyes di scrijhaedjes.

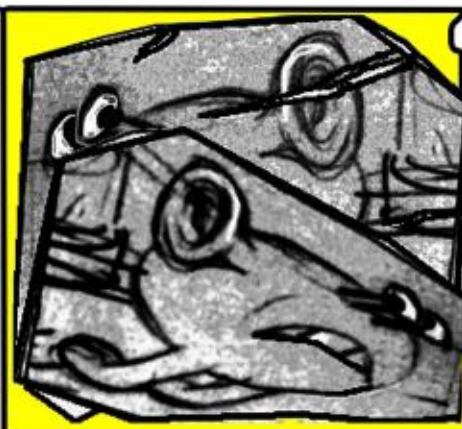
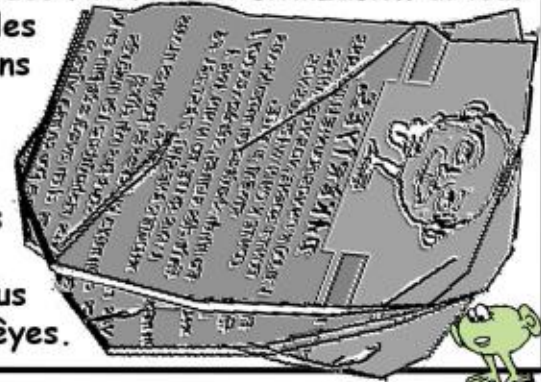
Li vraiye istwere del Walatlande

Les meyeus des sincieus ont bén do må a-z ariver a comprinde ces scrijhas la. Mins on pout pinser ki les scrijheus ârênt stî les dierins a co-z esse å corant del "Verité", et k' il ârênt sayî di transmete leus sepiance di dzeu les stoeles ås djins d' avâr ci. Mins on tuze ki çoula n' s' a nén passé del manire k' il avént adiercî..

Fât croere ki, di cobetchaedje a comelaedje, leu civilizâcion a tourné a rén. Leus erî-ptits-efants avént câzu tot rovyî, et n' wârder ki des riketes del civilizâcion di leus tayons. Et les racamuchî dins des lwès rlidjeuses, sititcheyes des des lives sacrés k' i djhît tcheyous djus des nûlêyes.

Come di djusse, li bouye di rcweraedje si fwait a muchete, et nos cwereus ovrer dins l' pus spès des screts. Mins, mâgré tot, gn out ene copeye des prumîs translataedjes ki fourit scrotêye pal seke d' i Siyon. Elle âreut siervou a scrire on live lomé « li Còde Da Vinci ». Po n' si nén fé traitî d' clatcheu, l' oteur n' a ddja oizou mete si no.

Di nosse costé, nos nos sintans libes, asteure, di vos fé cnoxhe ene miete di çou k' on-z a dedja discovrou del sipoûle des Walatlandîs. El vî Emile, k' on vos nd a dedja câzé, esteut on « Grand Conoxheu ». Si plot i segnî les mâs. On-z a rtruvé, dins les galants di s' gurnî, des cayés avou totes ses rcetes sicrîtes divins. Dins èn ôte live, ki les foyous estént a mitan magnîs des soris, gn aveut les tecses k' ont siervou al fâve ki va shure. Come brâmint des djins âreut deur di croere ki c' est l' peure verité, on-z a rarindjî les imådjes a môde di live po ls efants. C' est a vozôtes, k' a seur sitî a scole po fé, a saveur lére etur les royes et-z adviner çou k' i gn aveut dins les trôs mawyîs dâs soris. Nos avans fwait po on mia ey insi sayî, a nos risses, di vos acsegnî ene pârt del **VRAIYE ISTWERE DEL WALATLANDE.**

D' après çk' on nd a polou comprinde, des prumîs tins k' il ont-st avou avâr ci, les Walatlandîs n' ont nén tchicné po pârtaedjî âtoû d' zels li pus gros des cayets k' i cnoxhént. Dj' ô bén : l' industreye do fier, sacwants amagnîs plins d' foice (boûketes, avizances, cûtès poeres et vôtes å lård) et mwints tchîfs d' ouve d' ârt (posteurs, pondeures, dansaedje di maclotes, d' araedjes et d' traderidera). I scrijhît eto des pîces di teyâte, des fâves, des paskeyes et des lives di spots. I pârtixhît totafwait, sins pont fé d' diferince inte les peupes k' i rescontrént tot trevâtchant monts et vâs do vî payis. Mins les siekes passît et, so l' iye, les Walatlandîs et Walatlandresses fourît todi moens. Tant k' âs peupes do continint k' avént tant profité des nouvès cnoxhances, i s' metît a pinser ki, tot fjhant a leu môde, il pôrênt co wangnî dpus. Adon, les moenneus di tchaeke peupe, tertos å pus grandiveus, ont-st ataké a vleu viker mia ki l' contrumasse des djins k' i comincît a lomer li « basse classe ».

Mins d' tot ça on n' conèt co k' bin wêre.

Li vraiye istwere del Walatlande

Les pires ki cāzèt di ç' pont la sont cāzu tertotes sipiyeyes a broketes, ey insidon mālājheyes a lére. Les cis ki dnèt les esplikêyes s' arindjèt po lzî fé dire çou ki pout fé farene e leu molén Tot çou k' on pout vormint rclamer, c' est ki ça a mâ fini po les Walatlandîs. Plamou k' i s' ont trové emacralés dins des gueres et des berdouxhas, la k' les pus mâtitchîs et les pus margougneus wangnént, et k' les meyeus et les pus brâves pierdént. Nos vos alans djusse diner on ptit egzimpe.

Nos cminçrans a on metou moumint d' l' Istwere, sins vos dire çou ki s' a passé dvant. Todi est i k' onk di ces grand moenneus la, fotou djus di s' tcheyire, aveut stî egayolé po-z esse djudjî po ses mangonreyes et mesbridjaedjes. Dins l' minme pote, gn aveut èn ôte mâfiyant. I s' metît d' acoird po dire k' il estént malâdes, et trop disbâtchîs po poleur esse calindjîs pa les rotantès lwès.

Wai : vla nosse laid moenneu Petinâtchet, et l' raloyisse Pokete, resserés eshonne dins leu gayole. On-z a bea dire ; c' est deur di s' fé al veye di prijhni, cwand on-z a yeu on djoû tot a dire.

Li vraiye istwere del Walatlande

D' après des pires plinnes di chifes, paretreut k' les Walantidîs avént adjinçné on sistinme di ridispârtixhaedje des ritcheesses, po sayî d' mete tos les indidjennes disso l' minme pî. Nos fât croere ki ça n' s' aveut nén fwait sins mâ sins rujhe. End aveut todi po trover k' on lzî prindeut todi brâmint dtrop, po dner a ces cis ki n' boutént nén tofer ostant et si foirts ki zels. Les djins ki boutént d' leus mwins estént djalots des Walantidîs, ki s' siervént brâmint dpus d' leu tiesse. Et avou ça, todi lzî dner des lçons, et dire kimint è rexhe a môde di djin. Tantea ki, po-z arindjî les bidons, et mostrer k' i n' estént nén contraires, les Walantidîs avént enondé çou k' on pôreut lomer ene industreye di bribaedje. C' est insi k' i s' ont metou a ramexhner tos leus prôpes poyaedjes, pask' il avént des meyeusès cwâlités ki l' meyeuse des llines di bedot dissu tote li Daegne. On paltot texhî avou ces pwels la tineut mî tchôd k' ene fôreure d' oûsse ou di rnâd des edjalés payis.

Mins vola l' ahike. Â cminçmint k' il estént co leus brâmint, on soyaedje a l' awousse esteut bèn assez po moussî tos les indidjennes do vijhnâve. Les ans passant, i l' a falou fé todi pus sovint, tantea ki l' « govienmint » a cmincî a dveur payî po-z awè des poyaedjes. Adon, el ramexhnaedje costéve pus tchir ki l' pris do paltot d' pwels. Faleut don leyî tchaire li sistinme. Oyi mins nonna ! Ca les indidjennes, zels, estént adûts a çou k' i lomént des « droezakis ».

Li mâtourné (shûte del p. 10)

Nonke Djanmâr voeyeut evi les Arabes. Pé k' ene alerdjeye às hagneures di wesses ! Dji n' aveu nén l' droet di ramoenner mes cousses e s' mājhone. « Fote mu l' camp avou ces harlakes la. Des mâssîs vexhoes (i prononcive « *des mâssîs wihâs* »), k' i sont tertos. I flairèt ki l' diâle », dijheut i.

I saveut bén ki dj' fougéve avou zels, mins i n' dijheut rén ladsu. Lu-minme - dji n' l' a sepou k' après - vikéve d' on bizness nén trop catolike inte Li Trai [*Maastricht*] et Lidje. Et, dins s' gurnî seré al clé, il ahivéve di ces plantes la ki dinnut do hachich. Pår ene yebe brâmint pus foite ki l' cene di mes camas marokins. Zels, c' esteut del doûce, k' i fjhént rivni frawtineuzmint d' emon leu cuzéns dimorés dvins des montinnes do Rif. Minme cwand dj' a stî pus grand, a 16-17 ans, Nonke Djanmâr ni m' a māj volou dner del sinne.

Ci n' est fok k' adon, cwand dj' a stî grand djonnea, k' i m' a raconté li spoûle di m' popa. C' esteut ene pratike da sinne. I fougéve di ç' tchene di gurnî la, brâmint pus foite ki l' hachich naturel, et ki fwait tourner l' tiesse. Moman eto endè sayive voltî ene ou deus haetcheyes, dijha-t i. On pô divant

l' broûlaedje di nosse mājhon, nosse pa aveut espliké a Nonke Djanmâr k' il oyeut des vwès del nute. Ele lyi cmandént di « fé on feu d' infier », por lu les vni rtrover, e l' infier, la k' on boeveut et moenner bacanåle do matén al nute, sins māj sofri do froed. Fât dire ki l' dierinne anêye, popa aveut fwait des mwaijhès afwaires, et-z esse câzu rwiné. Li dierin ivier, on n' aveut ddja polou atchter do mazoute assez po tchâfer nosse mājhon. On dmoréve âdvins avou les gros texhous et les anoraks di skiyeus.

C' est motoit bén popa, dins s' foleye kiminçante, k' a bouté l' feu a nosse cassene. Don-bén dimorer edoirmou dins s' fâtûle di plastike, avou ene cigarete aloumêye poizêye so l' askeute.

Dji n' aveu māj parvinou a ratchiver mes scoles. Dj' a stî cayî a l' ouxh di Djilî, paski dji vindeu del tchedinne às ôtes sicolîs. Tchance avou, li direccion ni m' a nén racuzé às gableus. Ôtrumint, dj' esteu bon po èn IPPDji [*séjour en Institut Public de Protection de la Jeunesse*] â penitincî d' Sint-Houbert !

(a shuve)

Lucyin Mahin, novele kiminceye e 2014, pol ramexhnêye « Tchicago-el-Walonreye », nén co houte.

Nosse pitite cimintire

Binawreus l' ci ki rpoize â pî do vî clotchî, Rewoeyî al pikete pal vwès do gros bourdon. I doime addé s' mājhon, i n' a ki candjî d' lét. Il etind s' feme ki brait, i l' vôreut rapājhter.

I sait bén k' après vepes, elle apoitrè des fleurs :

Des rôzes, des djalofrenes, des djniesses a florijhon.

I schoûte câzer les omes di l' ôte costé do meur :

« Dj' ârans brâmint des pemes, et l' frumint est ddja meur. »

Cwand l' sicole est fineye, il etind des ptits pas :

Ses fis Djo et Djuråd et s' grande bâshele Mona

Intrèt el cimintire. I ls etind tos les troes Fé ene pitite priyire et troes grands senes di croes.

Pu leyî sol noere dale, on tiptape di shabots.

I rfwait docô tot coe, li noere nute va toumer Sol viyaedje et les tombes, so tos les eterés.

Et vo l' rila tot seu, ki somadje après l' djoû Come l' âme do purgawere lâme après l' paradis.

Mins i sait e fond d' lu k' on l' rivénrè co vey. Adon rsaetche li linçou so s' vizaedje et s' redoime.

Li ci k' mourt dins s' viyaedje, n' est māj totafwait moirt.

Emile Pêcheur, a l' après d' èn arimea set-pîté da Théodore Botrel rimetou e zandrins dins l' accint walon do Bork ; rarindjî vaici e rfondou walon

Fåt k' dji m' evåye

Tchanson del dierinne plake da Wiyam Dunker. Po l' aveur, atôtchîz Sowarex (02 538 90 01) ou emilez lzî info@sowarex.be. ASTEME : fåt payî divant k' on vos n' l' evoye.

I.

Il est tins k' l' ivier fouxhe houte
Et adon, k' el solea boute...
Bénrade vont skepyî les djermons
Et les vetès foyes crexhront...
Dji vou trover l' bouneur
Po co sinti bate èm cour
Cwand dj' erwaitrè les bias iys
Del feme ki dji voe voltî.

Prumî resploe

Dji n' vou nén piede di tins ;
I gn a l' monde ki m' ratind.
Dji vou vir blinkî l' solea,
Dji vou esse bén dins m' pea.
Fåt k' dji m' evåye...
Fåt k' dji m' evåye...

II.

L' amour est dins les paxhis
Et djel vòreu vir *ossi*.
I fåt rovyî d' esse saedje ;
On est seulmint d' passaedje.
Dj' esteu come e catchot,
Mins dj' aveu l' vint dins m' dos
Ki m' erbôre, ki m' etrinne.
Dji vou sketer mes tchinnes.

Dierin resploe

Dji n' vou nén piede di tins,
I gn a l' monde ki m' ratind...
Dji vou vir blinkî l' solea,
Dji vou esse bén dins m' pea.
Fåt k' dji m' evåye... (6 côps)
Gn a ene sakî ki m' ratind.

Câzaedje : André Gauditiaubois ; muzike :
William Dunker

<==

Wiyam Dunker
avou Pire Otdjåke
(Bive, e moes
d' mâss 2006)

L' aiwe di Sâm

Totes les sâjhons kinoxhèt s' tchant :
« Sâm...Sâm... » dit-st ele d' ene vwès ledjire !
Et l' voye di fier tot catournant
Riprind s' rimea d' ene ôte manire.

Conte les cayweas às coirs lujhants,
Les âbes xhuflet inte leus rayires.

Totes les sâjhons kinoxhèt s' tchant :
« Sâm...Sâm... » dit-st ele d' ene vwès ledjire !

On ptit tchivrouû boet tot s' soelant
Adon k' ene trûte, ki djowe al fire,
S' edoime sins brut dzo ene grosse pire,
Et l' oujhea rtchante tot s' enairant !

Totes les sâjhons kinoxhèt s' tchant :
« Sâm...Sâm... » dit-st ele d' ene vwès ledjire !

Joseph Docquier (*Veye-do-Bwès*), rondea e walon
sâmî, nén co eplaidî

Målâjheys mots : voye di fier : *voie du train* / caywea :
caillou / xhufler : *siffler* / rayire : *ici* : *racine* / tchivrouû :
chevreuil / boere tot s' soelant : *boire tout son saoul* /
oujhea : *oiseau* / s' enairer : *s'envoler*

Vîs ahivaedjes

Les toubaks di Smwès

*Dji dmoreve a Tchîplane, so « les Hôteurs » (tot do long di Smwès, on dit « li Rivaedje »).
Po nozôtes, les toubaks, c' esteut ene coôteure [culture] di rawete.*

C' est àk k' on fjeut cttaleure po nos ocuper, cwand on n' a veut rén a fé. Pask' on n' pleut djamây dimorer a n' rén fé ! On a veut dipus d' ecrâxhes [engrais] ki les cis do Rivaedje. Et il estént mwais, dayeur, zels. I djhént : « Tos ces cinsîs la do dzeu, il ont d' l' ansene ; nozôtes, on nd a pont. Il ont des gros toubaks et i l' vindèt po do Smwès, alôrse ki c' end est nén. »

Mins kimint coûtive-t on cisse plante la ?

Semaedje

Les grînes di toubak – foirt pitites – estént semêyes dins des coûtches. Ces coûtches la estént fwaites po k' on poye

mete des vites dissu, po cwand i ploût ou k' gn a des gurzeas.

C' est come ene pitite sere. Come

di djuisse, cwand gn a do solea, on rsaetches les cwareas, po-z enairi. Ou on les rleve, s' i gn a des pindoeres. Mins après 15 dj, troes samwinnes, vos atrapez ddja des plantes come des pitîs salâdes.

A ç' moumint la, cwand il ont 7, 8 cm di grand, on les pout displanter po ls aler mete dins les tchamps. On roisteye totes les veulîres ; on prind les plants d' toubak, on les mete dins ene banse ou dins ene resse, et on les va moenner po les planter dins les tchamps.

Aprester l' tchamp

Faleut on tchamp ki soeye bén rabouré, bén îrpé, bén netyî ossu. Ki ça soeye plat

ou non, ça n' a pont d' impôtance. Mins il inmént cwanlminme bén d' awè des tchamps cwârés ou rectingulaires, paski les accizyins vnént conter les toubaks dins l' tchamp. Cwand c' est on tchamp rectingulaire, ebén 40 d' on costé, 100 d' l' ôte, ça fwait 4000. Mins cwand vs av des tchamps avou des **paltonaedjes** (des royes ki vont e rastrindant), ene a 90, l' ôte 96, pu 98, a ç' moumint la, i fât k' i les contexhe dabôrd onk pa onk, et ça, ça n' les mete nén d' boune oumeur, hin.

Li prumire tchôte k' i faleut fé cwand on-z a veut bén travayî l' tchamp, avou ene hârke (on grand rustea k' on direut), el faleut luguî (fé des royons). Les dintes estént metowe tos les 40 ou 50 cm, ça dipindeut di vosse plantaedje. Si vs plantîz a 40, so èn ectâre, vos è plîz mete 40.000. Si vs plantîz a 60, ci n' esteut pus k' 30.000.

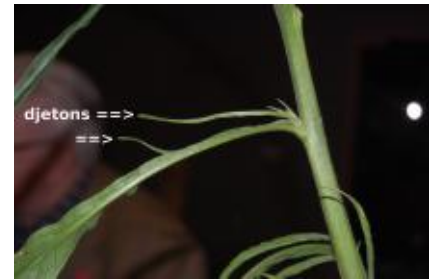

Crexhaedje

Vla des toubaks ki sont rprins. A pârti d' adon, on n' a pus waire a fé disk' à djetonaedje.

Djetonaedje et arestaedje

Djetoner, c' est rsaetchî les djetons. C' est à moes d' awousse. C' est des rdjetaedjes ki vnèt âdzeu des foyes. C' est èn ovraedje ki n' est nén foirt ragostant. Et i l' fât fé deus côps, paski ça rvént. Et c' est èn ovraedje k' est niche (mannet), ca cwand vs av ovré troes

munutes ladvins, vs avoz on milimete di nichté so les mwins. C' est ene placante crasse ki vos n' savoz rawè. C' est àk d' abominâbe. Et portant on mindjive às tchamps avou des mwins come ça. Et on n' a mây sitî malâde. C' est èn ovraedje assez consecant. Et, à dierin djetonaedje, on casse padecô brâmint des foyes

Et pu, al fén do moes d' awousse, kiminçmint do moes d' setimbe, on ls arestêye, dj' ô bén k' on lzî côpe li tiesse po n' nén k' i vnexhe a fleur. Et ki les foyes vinexhe pus grandes.

Les hangârs (setchixhoes)

Nozôtes, so les Hôteurs, on n' a veut nén les hangârs à toubak so les tchamps. On ls a veut dilé s' mâjhon. C' esteut les tcheris ordinaires, k' on î rmeteut les tchârs et k' on a veut metou des grandès pietches sol longueur, espacêyes d' 1m.20, po-z î pinde les boudriyôs. Les **boudriyôs**, c' est des ptits bwès, di sapén bén sovint, avou des godjons des deus costés po piker les toubaks dissu. A môde discalêye [alternés] : onk d' on costé, pu onk di l'ôte, on pô pus lon. Di façon a poleur ataetchî les toubaks après et les mete e setchixhoe [séchoir].

(a shuve)

Yvon Barbazon, às scoles di Bive, li 11 d' avri 2015
(scolaedje pa les scolîs)

Fime di racsegne avou des câzaedjes e walon

Li langue do dbout del linwe

Zavî Istasse aveut ddja adiercî on fime di racsegne so les Walons del Wisconsin. Têlfeye li prumî fime avou des longs câzaedjes e walon. C' est biesse, si djha-t i, d' aler si lon po filmer les walon-câzants, adon k' end a ki sont so vosse pire d' ouxh !

C' est come çoula ki l' idêye di s' novea documintaire, « *Le bout de la langue* » prinda cogne.

Nén les oficires

L' ome est filmeu a s' bouÛsse a costé di si ovraedje di prof di cinema. Si dvant-dierinne bouye, « *Les cias d' Mouze* » mostere des djins sémpes, lon des splacas touristikes a môde di batea-moxhe.

Minme politike po nosse « langue åd dibout del linwe ». I lyi faleut trover des walon-câzants « vrais ». Dj' ô Bén des cis ki vicnut leu walon djoû après djoû. Et nén les cis ki pretchêt pol walon, mins n' sont nén capâbes di rexhe troes fråzes e walon divant on micro. Schoûtans Michel Azayisse dins l' fime :

On lét d' l' angoxhe dins les ouys des politikîs ki nos vnèt vey tchanter. Pask' i si djhèt : « Mi ki s' prezinte come li disfindeu do peupe walon, s' i mi dmandèt di dire on ptit mot e walon, dji n' sâreu ddja. » Adon, nozôtes, les tchanteus e walon, on est ene miete des « nén-criticâves ». Mins s' i vlèt mete so pî ene politike culturele, i n' nos houkèt nén nerén. »

Djonne-atuzlé

Li fime kimince et fini pa des berdelaedjes so l' veye di tos les djoûs di deus grands djonneas, Adrien Declouz et Jean-Claude Dermont. So l' adinçnaedje technique di leu velo ki n' va pus. Pus totshûte après, so les feyes et les frecantaedjes. Sbarant (a bon) d' ôre ces djonnes Walons la, skepyîs ås aireurs do 21inme sieke, poleur câzer di tot et d' rén dins l' lingaedje di Defre-xheu. C' est l' veur eto ki c' est des djouweus d' teyâte di leu pasmint d' tins. Mins i n' a nén l' air k' il ârênt yeu on scribe.

Djonnes walon-câzeus do fime : Estelle Beynaerts, Jean-Claude Dermont et Adrien Decloux

On monde foirt houfou

Pus ki li cineyasse filméve des waloneus, pus k' i s' abéntixheut ki l' walon esteut co pratiké pa ene câkêye di djins, mins tchaeke d' ene maniere diferinne. Pol teyâte e walon, li cineyasse a tchoezi deus tropes. Li prumire, ene dramatique di Perwé, avou les djonnes câzeus dedja cités. I sont filmés dins les coulisses, so sinne, ey eto a môde di responde : po vey çou k' leus soçons di scole tuzèt di leu hâsse [*désir*] di djouwer teyâte e walon.

L' ôte trope, c' est des comedysins d' mestî k' avént monté ene pîce policire sicrite e 1961, «*Les vwès del nute*» (loukîz l' Rantoele 69). Dins s' responde, li produjheuse, Nicole Anciaux, esplike k' elle aveut dedja prezinté l' pordjet on côp dvant a Brussele po-z aveur des subzides, mins fé berwete. Mins ciste anêye la (2013), elle a stou schoûtêye. N' âreut i des candjimits dins les grossès tiesses del politike culturele ? Fâreut todi vali !

Tchanson e walon

Pol tchanson e walon, Zavî a stî filmer li Fiesse del tchanson e walon. Il î a fwait responde Michel Azais, come dit pus hôt. Mimile eto, aveut stî eterviouwé, et enonder li kesse del lete toûnrece Philippot k' espaitche di passer des tchansons e walon

dins les emissions ordinaires a l' RTBF. Mins ci dvize la n' a nén polou passer. Pinsez don : l' RTBF serè seur èn atchteu do fime. Et minme les ptits oujheas n' coschitèt nén leu ni !

Li tchanson e walon nos mostere eto tos ls ans des novelès tiesses. Adon, nosse filmeu a shuvou e leu mâjhône li binde «*Luttig Transopera*», des djonnes ki vnênt d' wangnî li pris 2013.

Gn a eto, tot tot åd dilong do fime, des tchansons e walon. Des cenes da William Dunker, Elmore D et Guy Cabay. Julos Beaucarne est lu ossu dins l' fime, mins ki dit si rlomêye fråze «*Li walon, c' est l' latén vinou a pî do fond des âdjes*».

Nos n' cwitans nén les tchanteus walon-câzants tot acpagnant Jean-Pierre Vandevandel k' asprove di fé passer ene miete di mots walons a s' feye, ki tchante avou lu (il ont fwait l' troejhinme pris al dierinne fiesse del tchanson e walon, loukîz l' Rantoele 71).

Djâzer avou ses efants

Gn a nén k' lu ki saye di cossemer des mots walons dins l' tiesse des efants. On voet eto Lucyin Mahin et Djan Cayron divizer walon avou tchaeke si ptite feye. L' efant a l' air di esse contin di saveur ene ôte langue, et l' dire a scole, sapinse a Djan. Lucyin, prezinté cial come èn egzilé linwistike – i dmeure å Marok – a sogne di rivni el Walonreye avou s' feye. I dit k' brâmint des Walons si cdujhnut come ene police linwistike disconte do lingaedje di leus tâyes. Et poleur dizôrner les aprindants efants, tot lzî fjhant sinti, motoit nén ddja voltrûlmint, ki ci n' est nén Bén d' câzer walon.

shûte p. 19

Novea live e walon

Sapinse a Seur Lidiye

Emile Gilliard n' a nén tofwait di nos surprinde avou ses scrijhaedjes romantreces. E 2014, i vuda dins s' coleccion « Dire et scrire e walon » li shûte del paskeye del « dierinne beguene di Goyet ».

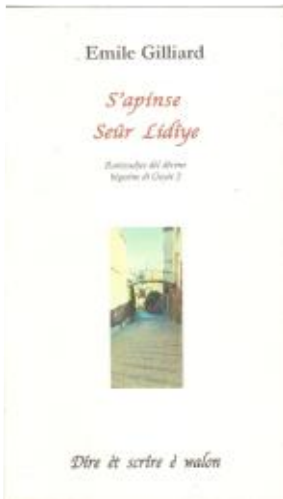

Come « Les djoûs racourtixh-nut », c' est on live a môde di djournâ.

Veyanmint k' on clôt s' covint, seur Lidiye doet baguer a Lidje, dins èn ospice di macheuseurs. Mins, leye k' a viké sacwant tins mierseule, tot fjhant a s' môde, s' adurèt ele a l' aeurêye vicâreye des beguènes di Lidje ?

Li live est eto plin d' ratuzaedjes so les candjmints di l' Egljhe, et li rwaitaedje des djins eneviè les valeurs k' estént sacrêyes co lanawaire :

On-z a foirci l' poite di l' egljhe di Goyet, et moussî dvins. On-z a droviet l' ouxh do tabernâke et stârer totes les ôstiyes so l' âté

et sol pavmint. Et scrire des pourceatreyes so les meurs al rodje couleur (p. 41).

On djâze eto del plaee des curés et des simpes praticants dins l' Egljhe. Et do waire di plaee po les cmeres (p. 48-50).

Docô avnowe a Lidje, seur Lidiye tome so ene djonnete fordoirmant dins ene rouwalete. Et k' aveut l' tiesse avâ les cwâres. Dandjreus ene drouctêye. Ele li ramoenne e s' covint.

Mins cwè fé l' londmwin ? « Nos alans esse oblidyees di telefoner al police po dire cwè. Elle va surmint esse evoyeye dins èn I.P.P.J., ene mâjhone po des djonnes come leye. » sapinse li mere supérieure (p. 72).

Èn IPPJ (e francès : Institut Public de Protection de la Jeunesse), ki pôreut resse e walon èn I.P.W.Dj (Institut Publik di Waeranti-xhaedje del Djonnesse), c' est ene mâjhon la k' on djudje d' efant pout plaecî on djonne di 12 a 18 ans ki sereut sins parints, ou avou on parint ki n' s' end ocupe nén, ou ki n' est nén capâbe di l' aclever daccion (sôlêye, droucté, ribasteye famille avou des risses po l' efant).

Ci novele-vinowe la va-t i fé candjî les avizances, pâr wârdiveuses, del Mere supérieure ?

Cial come dins ses ôtes romans, Mile Djyîard mostere k' i pout aboirder des sudjets d' asteure avou on motîl walon classike, nén francijhî. Mins tot rprindant des noûmots tés kés do francès (IPPJ).

Corwaitaedje da Lucyin Mahin, metou eto so Wikipedia

Le bout de la langue (shûte)

Sincieusès dvizes

Po les câzaedjes sincieus, aprume sol sociolinwince, gn a des féns cnoxheus k' ont vnou dire li leur, e francès.

Esther Baiwir acertene ki, la 100 ans, les nouv dihinmes des câzaedjes di tos les djoûs si fjhént e walon. Lon do bôraedje di crâne d' on Félix Rousseau ki nos bassinéve ki « les Walons avént adopté l' francès dispu l' 13inme sieke ».

Michel Francard endè radjoute sol grandiveusté di sacwants Walons ki vos petèt l' francès sins saveur ki leus grands-parints – ou leus erî-grands-parints, todi – câzént tofer walon.

Jean-Luc Fauconnier rivént so l' indiférence des politikîs eneviè

l' moraedje des langues. Cwand on distrût on monumint istorike, gn a do herleme dins les gazetes. Cwand l' dierin câzeu d' on ptit lingaedje mourt, c' est l' silince !

Joseph Dewez câze do « bôreaedje simbolike » subi pal djerme k' on lzî a dit ki leu langue ni valeut rén, et k' il è faleut dvizer ene ôte avou leus efants. Do pirlodjaedje vinant des scoles. Adon, c' est des scoles eto ki l' ravicaedje do walon, a grande eschâle, divreut vni. Ôtrumint ci

serè « foû målâjhey ».

Rassonraedje del langue

Emile Gilliard, al fén d' on raploû di l' SLLW, vént rhâyner li teze oficire vî-waloneuse come cwè on n' pout nén bodjî ene faflote a nosse langue. E foû-vuzaedje [en voix off], li produjheu cominte tot rotant so des oûs. « Le sujet est polémique ». Mins i dene li craetchoe docô après a Djan Cayron, k' esplike foirt binamêymint l' ovraedje des rfondeus. Pu shuve troes noû-waloneus el Burtaegne, la k' i rescontrèt Yoran – l' eplaideu do Gaston e walon – dins ses monceas d' lives so les noûmots e burton. Pu fé responde des djonnetes e burton. Sins minti, çoula vât ene response.

Lucyin Mahin, li 7 di djun 2015

Patrimoine / Istwere / Soces

A cwè k' ça sieve di fé raviker l' istwere ?

Nicole Hanot ey ene pougneye di bénvlants [bénévoles] do payis d' Hu s' ont metou eshonne po sayî di fé rviker li vî tchestea d' Hermåle-dizo-Hu. Et mete so pî ene soce « Li Rawete ». Ele nos raconte li spoûle del soce.

Come c' est åjhey di raconter l' veye d' ene soce ! Po l' nosse, gn a k' cwate dates : 1993, 2003, 2013 et 2015, ouy.

1993

C' est cwand « li Rawete » a vnou å monde. Do no d' èn efant k' arive lontins après les ôtes. Li racoulot des payizans k' ont tchôkî a s' fé crever divins l' cinse do tchestea d' Hermåle, des siekes et des rassiekes å long.

Ene rawete po sâver et mete e valeur troes sôres di patrimoennes : li ci ki n' bodje nén (li cinse do tchestea), li ci ki pout bodjî (meubes et papîscrîts) et l' ci ki n' est nén aduzâve mins fwait d' acostumances (les viyès rcetes di coujhene et l' lingaedje walon).

Rén k' ça ! On voeyeut fou mzeure, adon ! On esteut plin a make di cisse foice ki vént d' l' ebalmint et del volté.

Adon, nos cmincîs a rassonner l' cinse, ey aprume arindjî ene plaèce d' ascocyte avou l' taviene. Et pu l' muzêye del Gourmandijhe avou s' bibio-teke. Et co des pormoen-nâdes guidêyes po discovri les plantes k' on trove do long des pazeas, so les hourleas, divins nos prés et nos bwès, des plantes ki nos tayons si nourixhént avou.

Tant k' ås finances, on esteut so l' bate do raezoe.

2003

C' est l' ricnoxhance. O nén tant po l' ovraedje k' on-z a fwait. Neni, mins pask' on est divins les nômes di l' Administrâcion. On dvént Sindicat d' Avizance pask' on a ene permanince, k' on racsegne les cis ki cwerèt a savou, k' on

ascocyte les djins pus d' 100 djoûs l' an et pol moens cwatre eures par djoû, et k' on est drovou tins des vacances - çou ki vout dire ki nozôtes, on a nén des vacances. Adon, on est grâcifyî d' on subzide di 380 € l' an. Ine mane do cir ! Todi so l' bate do raezoe, on continue a ovrer so l' bastimint et on dmande si clasmint. On enonde li Muzêye « Posses restantes ». On adjinçnêye des fôrmaçons so les savâdjès plantes magnâves. On rmonte des espôzucions. On fwait des rcweraedjes et on overe avou sacwants sin-cieusès institucions.

2013

On a 20 ans, l' âdje di råjhon ! Infén, i paret. On est todî ossu fôs a loyî mins l' foice a dis-crexhou avou l' âdje et on a dvou trover des ôtes bou-nasses po bouter avou nozôtes. Et c' est ki : todî esse so l' bate do raezoe, c' est nâ-jhixhant ostant k' riskant. On âreut mezâjhe di pus di vizi-teus po-z aveur pus di çances, po poleur retoeter li coir di lodjisse del cinse.

Estans ns kinouxhous assez ? End a ki nos djhèt : « i gn a toltins d' vos anonces divins les gazetes ». Mins po ds ôtes, des cis ki nos discovrèt pa nosse waibe, on n' l' est nén assez « Kimint s' fwait i k' on parole si pô d' vos ? » Bin, c' est sémpe : on n' li pâyê nén, li pub, pus k' on est strindou po les brokes ! Et les gazetes nacionâles fihjèt çk' ele volèt avou nos « comunikés d' presse ».

Pu gn a èn ôte disbâtchmint : li ci ki vént cwand on ôt des djins ki nos arinnèt avou cisse pitite frâze moudreuse « a cwè k' ça sieve, l' istwere ? A

cwè bon vos drener a fé tot ça ? ». Adon, on est pus si seur di lu. Et esse sol voye di taper al diloujhe. Pår li djoû ki nos n' ourîs ki deus viziteus al cinse et ki nos avans dischiré l' tins tot djouwant å ptit bou-lome pindou.

Et s' dimander : sobayî kimint fé po k' les djins did chal si leyexhe adire ki l' pâtrimoenne, c' est ene sacwè d' consecant ? Po k' i n' cropexhe pus e leu coulêye, et nos vni dner djinteymint on còp di spale, estô di djusse nos ecoraedjî pa des bou-nès paroles. Come dit li spot, des « proficiate », endè fât brâmint po sognî ene vatche e l' ivier.

E 2004 Guy Lemaire a scrît : « Est-ce qu'un jour un pouvoir public digne de ce nom décidera d'investir le million d'€ qui devrait suffire à donner à ce lieu exceptionnel - tant par son cadre que, surtout, par son concept - les conditions d'accueil et de fonctionnement qu'il justifie pleinement ? »

Ci djoû la, i s' fwait ratinde. Gn âre puvite on tram a Lidje k' on miyon a Hermåle.

C' est seur, ça nos a bén fwait plaijhi di monter nosse por-djet, et c' est ddja ça d' wangnî ca on n' a ki l' bén k' on s' fwait. C' est seur, Lidje ni s' a nén fwait so on djoû et l' cinse est la dispoy troes siekes. Mins po kibén d' tins eco ? Et po kî ?

Por vos, kécfeye ?!

li berteke

Nicole Hanot, li 14 di may 2015, sicrît e walon d' après Lidje, rimetou cial e rfondou

Veyâvisté do walon

Samwinne às lingaedjes walons

Asteure, c' est l' côp ki pete et ki n' crake nén ! Tos les aprestaedjes pol samwinne às langues come li walon divrént esse ratchivés. Pôreut vali ki l' etrevén ramoenne à walon des flouxhes di djins del Walonreye et d' ôte pàrt !

Nos vs end avans ddja djâzé dins l' ratacaedje del Rantoele 73. Totes les idêyes dedja enondêyes shonnèt esse sol boune voye. Tos les pondants et les djondants sont rlijhâves sol waibe do CLRE, ki vos av l' adresse e l' deujhinme pådje (ecâdraedje so les concours).

L' enondaedje a Brussele si frè come dit li semdi 26 di setimbe, dandjreus à 44 Yopôl-2-strêye. Gn àrè Valmi Feyâ, ancyin minisse-prezidint, ki vénrè câzer do decret ki poite si no. Onk di l' Urope ki nos dirè les pondants et les djondants (ou purade les « poennants » et les « dloujhants ») pocwè ki l' Beldjike ni vout nén siner l' tchâte so les mancîs lingaedjes. On câzrè co d' politike linwistike pol walon, avou on plan d' diswalpaedje 2015-2020. Et ki sai dj' ?

Do semdi à niût disk' à semdi

d' après, gn àrè les ocupaedjes ezès viyaedjes. Les Rantoeûs seront sounant a messe, et co esse e l' porcession.

Semdi 26 al nute : sitrimaedje a Viyance do live da Ernesse Benoit (Pire Otdjâke pol Muzêye do Pârlaedje e l' Ârdene).

Dimegne 27 : 2e.1/2 : vizite di l' eglijhe di Bhô (Cristian Tirion); 4e. : à tchestea d' Gouvi : contes del parfonde Ârdene et ovraedje d' on colebeus (Flipe Bauduin et Serge Burnay).

Minme djoû : après-nonne a Rotchfoirt : câbaret walon avou « les crapâdes » (djonnès feyes tchantans e walon to tiptapant so ene tâve) avou Wili Marchal, Pire Lazâr et Zîré Malet.

Mârdi 29 a Bive : enondaedje linwistike des efants des scoles so ene espôzucion d' fotos, pa les scolîs del sicole di walon (Madi d' Orcîmont, Djâke Dupuis,

Lucien Mahin).

Les deus wekenes : vizite del cinse do tchestea di Hermâle-dizo-Hu et do Muzêye do bémagnî, la k' gn àrè des etiketes e walon (lidjwès et rfondou). Avou Nicole Hanot.

Li vénrdi 9 d' octôbe a 6 eures al nute, come rawete, li biestof del copinreye di Libin.

Sacwants d' ces ocupaedjes la sont-st anoncîs pal voye dii videyos « VoBuze » (Youtube) so l' Aberteke (aberteke.walon.org).

Mins gn a co toplin ds ôtès sacwès tocosté.

Li fiesse del fiesse, ci serè a Nameur, às abatwers di Bômêl, li semdi 3 d' octôbe. Gn àrè ene bate « li walonissîme » inte d' ekipes di 6 djins des diferinnès provinces walones. Pu li rindaedje des pris po les concours di noumots et di lijhaedje e walon.

Nos vos î ratindans et s' rafiÿî di vos è serer cénk adon.

Emilaedjes et messaedjes

Pordjet d' tâvlêye di dvizes a Courcele

Claude Bastin, di Trazniye, li 11 d' avri 2015 :

Je vous avais entretenu précédemment d'un projet de « Tôlêyes di d'vices » à envisager chez nous à Courcelles.

Ce projet reste pour moi toujours d'actualité (...), ce qui me permettrait de pouvoir envisager les premières invitations à participer à ces rencontres.

Cependant, j'ose imaginer que ces "bêrdêlâdjes" pourraient très vite amener les participants à vouloir se familiariser avec notre écriture et toutes les règles qui la régissent. Existe-t-il déjà des modèles ou programmes qui pourraient m'aider à me débrouiller pour le mieux ?

Mireille Bauduin, ene sicolresse des scoles di Bive et copineuse a Libin, est revoye di l' ôte des costés. Coraedje a Marcel po passer houte di ces laids moumints ci.

Response :

oyi, dji so po les tâvlêyes di dvizes a 100 %. C' est nén a totes ki les djins volnut aprinde a scrire. On pout fé sins, tot âyant des sudyets di dvizes po fé (c' est à renondeu [animateur] a les trover. On pout eto djusse lére des tecses do payis ou did pus lon.

Mins si les copineus volnut scrire, c' est co mî. Dji clatche des mwins a 150%.

Li kesse do scrijhaedje (ortografeye), ça dpind del sôre di djins ki vos alez awè.

* si c' est des cis ki conoxhnut ddja l' walon, vât mî bouter avou l' sistinme Feller, et scrire LEUS PRÔPES MOTS DINS LEU PRÔPE ACCINT.

* si c' est purade des apurdisses, ça dpind... (shûte so « Berdelaedjes »)

Les crakes dal Blawete

Awreus popa

Ene djonne feye fwait saveur a ses parints k' ele ratind èn efant.

Li pere, tot mâva : - C' est kê, l' popa ?

- Bén, dit-st ele, c' est on pô come les feves.

- Les feves ? Ki vouss dire ?

- Ebén, t' endè magnes ene boesse et to n' pout nén dire li cene divins tote li boesse ki t' a fwait proutler !

Abeye abeye

Deus trosseus d' cote :

- Mi dji n' inme nén les crapâdes ki coûtchèt avou ti l' prumire nute.

- A tén, twè ! Et pocwè ?

- Bén. I fât ratinde tote li djournêye !

À telefone

(Lu est à café)

- Leye : Et cwè ? Rivénss bénrade? Dj' a fwait on bon ptit soper...

... si t' n' es nén chal divins 20 munutes, djel tape à tchén !

- Nén mezâjhe d' epwezner l' tchén. I n' è pout rén, l' pôve biesse !

On pinse parey

N a èn efant ki dmande a s' popa :

- Popa, pocwè ass maryî mame ?

- Li popa : A ! Twè ossu, t' as tuzé a çoula ?

Léjhou do dzo viè li dzeu, c' est tot l' contrâve

Lu : A ! Dispoy li tins ki dj' ratin coula !

Leye : Vouss ki dj' endè vâye ?

Lu : Neni, dji n' oize tuzer a ça !

Leye : M' inmes tu ?

Lu : Bén seur, brâmint !

Leye : M' ass dedja fwait wiyinme ?

Lu : Neni ! Pocwè ene sifwaite kession ?

Leye : Mi vouss rabressî ?

Lu : Tchaeke côp ki dj' end ârè l' ocâzion !

Leye : Èm batrèss, on djoû ?

Lu : Neni, djamây !

Leye : Ti pou dj' fé fiyate ?

Lu : Awè !

Ley: Mi amour !

*Christian Thirion (li Blawete), li 22 d' fevrî 2015
(sicrît e walon d' Lidje et rmetou cial e rfondou)*

Bon rifjhaedje

Dins èn emile, Christine Tombeur, k' a trou lontins cisse coimêye ci des fâves po nosse gazete, nos anonce k' ele va bénrade diveur passer sol biyârd.

Nos lyi souhaitans ene boune operâcion et k' ele si rfwaiye bénrade.

Emile d' on lijheu

Manfred Lejoly :

Çou qu' djè n'inme nin, c'est dè vèy rèfonde on tèce raconteûr [de fiction] sècrit, po-z-ataquer [= dins s' mwaisse modêye], èn' on' ôte panrler. Et surtout nin on' arimé, po çou qu'on pièrd adon les assonances.

Response :

Oyi, c' est deur di rmete les powezeyes e rfondou. Mins on n' riskêye rén a sayî, si li scrijheu(se) vout bén. Dj' a asprové avou les minnes les prumires. Asteure, dj' endè fwai direk e rfondou.

Po n' nén piede les rimes ou les axhiltances, dji saye cobén di scrire li mot ki n' rime pus e rfondou tot wârdant l' oridjinâ, mins

metou e clintcheyès letes. Metans « paxhi » / « ossi » dins l' tchanson da André Gauditiaubois p. 16.

Çou k' dji voe eto, c' est ki, po les grands scrijheus k' eploynut des ritchès rimes, sovint rashiowes so les foninmes del langue, li rfondaedje ritrove li rimaedje. Loukîz les deus bokets del pådje 16. So 20 pwaires di rimes, end a k' 1 k' est crombe (ey eco : « ossi », li pus lådje oyowe, rime avou « paxhi »).

Po çou k' est del prôze, on scrijheu come Djâke Desmet, ses prôpes tecses – sicrîts, po-z ataker, e-n on walon coinrece do roman payis –, i les a rimetou lu-minme e « rfondant namurwès » (walon d' Nameur et d' avâr la) dandjreus po-z awè dipus d' lijheus. Come cwè...

L' ABERTEKE

Copinreyes

Copinreye di Bastogne

Tåves di rcâzaedje e walon tos les 3es londis do moes.

Racsegnes : Claudine Voz claudine-voz@hotmail.com

Copinreye di Libin

Tåvlêye di rcâzeus d' walon moen-nêye pa Djâke Dupuis. Ele si rashonne li dierin vénrdi do moes a 6 eures al nute al måjhon d' viyaedje di Libin (sol dilé d' l' eglijhe). Racsegnes : Emilie Lecuivre, Culture Haute-Lesse : 061/41 33 91 0498/17.24.67

Les conte-rindous sont so « Berde-laedje »

Copinreye di Rindeu

Li prumî londi do moes a 8 eures al nute. Racsegnes : Jean-Marie Hamoir 084 47 78 57. jm-hamoir@skynet.be

Tåvlêye di walon di Rotchfoirt

A « Ascoye Fâmene », les prumîs et troejhinme mierkidis do moes. Racsegnes : Désiré Malet d.malet-sonveau@skynet.be

Copinreye di Tchârnoe

(Tchaurnè, Charneux-Harsin)

Såle do viyaedje, li 3inme mârdi do moes Racsegnes : Josée Buron: joseeburon@hotmail.com

Li copinreye des trôs d' soteas, Tchôfontinne

Racsegnes : Marcel Louis (04 351 72 71 / 0474 29 02 59). causeriealusine@hotmail.be

Li copinreye di Ståvleu

si passe deus côps so l' moes, les prumî et l' troejhinme mierkidis, di 17 a 19 eures, å locâ d' Electrabel. Racsegnes : 080 86 32 27.

Copinreyes do Roman Payis

[Gré-Dwecea](http://www.gre-dwecea.be) : a 2 e. di l' après-nonne, al såle di spòrts, li troejhinme londi do moes. Racsegnes : Guillaume Warnier.

[Perwé](http://www.perwe.be) : Racsegnes : Andrée Flesch 081 65 55 20; petitelouyse@yahoo.fr

[Oû-l'-Grand](http://www.ou-l-grand.be) : Racsegnes: Joseph Decossaux 019 63 49 61.

Soçnaedje di Djmepe-so-Sambe

Li mârdi, ene samwinne so deus. On câze did tot, mins nén d' politike ni di rlidjon Racsegnes : christiane.bi-name@euphony.net

Sicoles di walon

Univiersité des 3 côps 20 di Djiblou

tos les 15 djoûs, li djudi di 1e. 1/2 a 3e. 1/2 di l' après-nonne

Oditwere del Faculté d' Agronomeye, sol site del faculté.

Univiersité des 3 côps 20 di Lidje

tos les vénrdis a 9 eures: Racsegnes: Anne Delporte, Esplanade de la paix 8/176, 4040 Hesta; Denise Willem, Avenue du centre 116, 4821 Dizon-Andrimont

Les scoles di Bive do waeyén-tins 2015

Les mârdis 29 di setimbe (avou ls efants) 6, 13, 20 et 27 d' octôbe et 3 d' nôvimbe 2015 a l' Aisse del Tuzance di Bive, di 14 e a 17 e. Racsegnes : centre.culturel@bievre.be
Li 3 d' nôvimbe, c' est les scolîs ki fjhèt l' cours.

Stadje di scrijhaedje e walon

Do mârdi 7 å vénrdi 10 di djulete 2015, di 9 eures å matén a 4 eures di l' après-nonne, a Få-les-Tombes, sol comene di Djeve. Ça costêye 80 uros (56 po les djonnes di 18 a 26 ans). Les acvierneus, c' est Pire Lazâr et Djowele Spirkel. Racsegnes : joelle.spierkel@province.namur.be ou tel. 081/776 774 u 081/775 580

VoBuze (Youtube)

<http://www.youtube.com/wlntv> ou don-bén :

<http://aberteke.walon.org>

3 videyos siervant d' **invitâcion** pol samwinne ås langues.

* al vizite di l' eglijhe di Bhô

* å tchestea d' Gouvi

* å biestof del copinreye di Libin

Sol Toele walon-câzante

L' Aberteke

<http://aberteke.walon.org>

Samwinne ås langues avou les videyos del tévé walon-câzante k' î invitèt.

L' eciclopedeye Wikipedia

a-st asteure 13.755 ârtikes (å 10 di djun 2015).

<http://wa.wikipedia.org>

Li Wiccionaire

<http://wa.wiktionary.org>

aveut 15.725 ârtikes å 9 di djun 2015.

On cmince a mete les viebes å prono so ene pådje a pårt (s' i sont foirt diferins do sémpe viebe come « passer / si passer »).

Libes programes éndjolikes e walon

<http://walotux.walon.org>

Forums et lisses

<http://berdelaedje.walon.org/>

Gn a sacwants fyis pol « Samwinne ås langues come li walon ».

<http://walon.cultureforum.net/>

On-z î rtrouve des tecses evoyîs pa les oteurs e Feller ey eplaidîs vaici e rfondou. Metans tos les « Tchafiaedjes do Ptit Louwis ». Eto les tecses da Françwès Nyns.

Payis condruze et walon

Pådje « Fesse-bok » privêye avou beacôp do walon. Po-z î esse priyî, dimandez a Jean-Pierre Dumont, Richard Joelants ou Jacques Desmet.

Muzêye do Pârlaedje

<http://www.musedelaparole.be/>

Waibe del Blawete

<http://li-blawete.blog4ever.com>

Sicole di walon d' Nameur

<http://www.ecoledewallon.be/>

Fédé Lidje di l' UCW

<http://www.theatrewallon.be>

RANTOELE L°74

Po cwand l' « Liberté, frairisté, ewålisté » ?

(Richard Joelants) p. 3

Et cwè pol Crimêye ?

(Lucyin Mahin / Pablo Sarachaga) p. 4

Nouv ans à Bouroundi

(André Chauvaux) p. 5

Plaiyofs (Jean Goffart) p. 6

Pexheu ecolo (François Nyns) p. 7

Nos des veyes à vike-eshonne

(Georges Sfasie) p. 8

Belès Letes :

* Li mâtourné (Lucyin Mahin)

p. 9-10 & 15

* do Théodore Bothrel

(Emile Pècheur) p. 15

* Rondea so l'Aiwe di Sãm

(Joseph Docquier) p. 16

* Fât k' dji m' evåye

(André Gauditiaubois) p. 16

Binde d' imådjes : Li vraiye istwere del Walatlande

(Djozewal) p. 11-14

Les toubaks di Smwès

(Yvon Barbazon) p. 17

Li langue do about del linwe

(da Xavier Istasse) p. 18-19

Sapinse a Seur Lidiye

(da Emile Gilliard) p. 19

Pocwè fé raviker des viyès pires

(Nicole Hanot) p. 20

Samwinnes às langues walones p. 21

Emilaedjes et messaedjes p. 21-22

Crakes del Blawete (Christian Thirion) p. 22

